

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 1999

A painting of a harbor scene. In the foreground, a small wooden boat is docked at a pier. In the middle ground, a larger white boat with a dark hull is docked. In the background, there are several buildings with red roofs and green trees. The sky is a mix of blue and purple, suggesting a sunset or sunrise. The overall style is impressionistic with visible brushstrokes.

**HISTORISK FORENING
FOR
GRÅSTENBY OG EGN**

HISTORISK FORENING
FOR
GRAASTEN BY OG EGN

ÅRSSKRIFT 1999

Redaktion:

Elsebeth Thygesen Kristensen

Kirsten Thomsen

Foto:

Hvor intet andet er angivet er fotografierne fra lokalhistorisk arkiv

Forsidebillede:

**Oliemaleri af A.G. Nissen, Årsbjerg. "Toft set fra Egersundsiden"
ca. 1960.**

Foto H.C. Lassen

Skolegade 1958. Tegning af P. Sandkamm Møller

HISTORISK FORENING
FOR
GRAASTEN BY OG EGN

ÅRSSKRIFT 1999

Indhold

Thorkil Brusch:	Gråsten Landbrugsskole 1924-99	
H.C. Lassen:	A.G. Nissen - maleren fra Årsbjerg	1
Sammendrag ved E.T. Kristensen og Kirsten Thomsen:	At vokse op mellem to kulturer - Margarete Mitscherlich-Nielsen	2
Silke Eisenschmidt og Nis Hardt:	Gravskik og kostvaner i Rinkefølge for 5000 år siden	3
Lokalhistorisk arkiv:	Gråsten før og nu - en billedserie	4
Poul Erik Markussen:	Gråsten Missionshus fejrer 75 års fødselsdag	5
Elsebeth Thygesen Kristensen:	Årets gang	5
Kirsten Thomsen:	Beretning fra arkivet	6
Frede Chr. Ihle:	Årsberetning	7

Gråsten Landbrugsskole 1924-1999

. november 1924 blev Gråsten Landbrugsskole indviet, og den kan ermed fejre sin 75 års fødselsdag i år. Selvom den ligger lidt uden for byen og vel på mange måder har levet sit eget liv, er den dog en af kommunens største institutioner med til daglig ca. 120 elever og ca. 35 medarbejdere. Efter en svær fødsel har den vokset sig stor, men er stadig ung af sind, og 75 års fødselsdagen fejres i isheden om, at skolen er en dynamisk jubilar.

tarten

Efter genforeningen i 1920 var der store bestræbelser på hurtigt at få oprettet skoler for ungdommen. Rødding Højskole blev genrejst i 1920, og snart efter oprettedes Hoptrup, Rønshoved, og Danebod øjskoler. Samtidig blev der også arbejdet med planer om at rejse en dansk landbrugsskole på Als eller Sundeved. Det kneb i første omgang med at blive enige om den endelige placering. Tidligt fik et udvalg tegnet en kapital på 200.000 kr til oprettelse af en landbrugsskole på Augustenborg slot, hvor der i tysk tid havde været vindeseminarium. Et andet udvalg arbejdede på oprettelse af en skole på Krusågård. Endelig arbejdede det såkaldte Gråstenudvalg på en placering på Gråsten slot, Gråsten herregård eller et sted omkring Gråsten. Hvad kan være grunden til, at Gråsten "vandt"?

To navne skal nævnes: Hans Hansen fra Gråsten, senere Åbenrå og Mads Gram fra Københoved ved Rødding. I skolens foredragssal hænger der gode malerier af disse to kæmper.

Hans Hansen blev født i 1880 på gården Ovn i Rinkenæs. Han var ikke ældste søn, der skulle føre gården videre, så han måtte ud til prøve lykken andetsteds. Efter at have haft forskellige pladser med landbruget, ophold på Vinding højskole og Tune landboskole

Hans Hansen

startede han på landbrugsstudiet på Landbohøjskolen i København i 1904 og han kandidatexamen, og ret snart efter vendte han tilbage til Sønderjylland. Han og hans hustru bosatte sig i Gråsten, hvor de indtil 1919 levede aktivt med blandt den danske del af borgerskabet. I 1906 var han med ved starten af den nye danske forening Idrætsforeningen for Gråsten og Omegn, hvis formål var "at fremme al sund idræt og ved siden af udvikle selskabeligheden blandt foreningens medlemmer". Han var en af de dansksindede sønderjynder ved 1. Verdenskrigs begyndelse blev arresteret. Først 1-2 måneder senere blev de løsladt efter at have underskrevet en erklæring om, at de så længe krigen varede, ikke ville vise antitysk sindelag og ikke ville modvirke tyske interesser. I begyndelsen var han konsulent for et par lokale danske landboforeninger, men fra 1907 blev han ansat som planteavlskonsulent for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig. Han var den eneste danske landbrugskonsulent fra 1907 til 1920 og blev derfor et naturligt samlingspunkt for unge dansk landmænd, når han på sin cykel eller med tog kørte rundt i landsdelen for at vejlede og undervise.

Hans Hansen drømte om, når eller hvis Sønderjylland igen blev dansk, at oprette en landbrugsskole i landsdelen. Det var helt n

rligt, at han så Gråsten slot som et egnet sted.

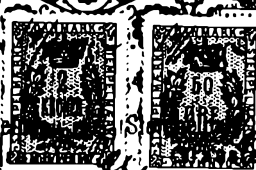
Gårdejer og folketingsmand Mads Gram, Københoved blev forand for et udvalg indenfor Fælleslandboforeningen. Dette udvalg, er senere fik navnet Gråstenudvalget, var aktivt med i det vanskelige arbejde indtil 1922. Mads Gram bad sig dog fritaget for at komme i den egentlige bestyrelse fra juni 1922, da han allerede var nyttet til Rødning Højskole som næstformand. Det siges, at det er hans ildhu og udholdenhed, der i høj grad bidrog til, at de forskellige udvalgs meninger blev koordineret, så man kunne samles om én landbrugsskole i landsdelen, den ved Gråsten. Hans valgord var: Man skal ville det umulige for at nå det muliges yderste rænse.

I årene 1919 - 22 blev der holdt adskillige møder, hvor oprettelse af en sønderjysk landbrugsskole og dens placering blev diskuteret. Mads Gram og Hans Hansen talte kraftigt for, at der kun skulle oprettes én landbrugsskole, og at denne skulle ligge ved Gråsten. Ved et møde 18. juli 1921 mellem repræsentanter fra Augustenborg og Gråstenudvalgene erklærede alsingerne sig til sidst rede til at godgive Augustenborgplanen, såfremt der kunne skaffes lige så gode økonomiske forhold for en landbrugsskole i Gråsten. Et argument for at placere skolen i Gråsten frem for på Als var, at den her ville være lettere tilgængelig for hele landsdelen, den fik føling med de egne i vest, der endnu ikke var helt på højde med tiden, og den kom til at ligge med det mere fremskredne landbrug på Als og undevet i ryggen.

Ved de jyske landboforeningers delegeretmøde i oktober 1921 fik Mads Gram lov til at fremføre Gråstenudvalgets ideer og planer. Andre talere talte ved mødet også varmt for sagen. Det kan nævnes, da Mads Gram gik ned fra talerstolen, blev han mødt af prof. Illinger fra Landbohøjskolen i København, der overrakte Mads Gram 100 kr kontant til skolen i Gråsten. Om aftenen bevilgede de danske landboforeningers bestyrelse 10.000 kr til Gråstenplanen.også andre foreninger og private tegnede sig for bidrag.

I de følgende måneder indbød Mads Gram til en række møder, hvor han søgte at tegne yderligere bidrag i form af andele til Grå-

Stemp

Andelsselskabet

Graasten Landbrugsskole

Graasten

erkender herved, at

Th. A. Rasmussen

Graasthøi

der som Andelshaver i Selskabet har tegnet sig for 1 Andel

à 25° Kr. fuldtud har indbetalt disse med 25° Kr.

sktiver *to Hundrede fem ti* Kroner,

og meddeler ham herved

ANDELSBEVIS

for dette Beløb i Overensstemmelse med Selskabet's Love, der

findes paatrykt nærværende Andelsbevis.

Graasten, den *14/10 1925*

E. P. Petersen

en Landbrugsskole, men det var ikke let at samle penge ind hos folk, der slikkede sårene efter verdenskrigen. Omkring nytår 1921/22 var man lige ved at opgive at få tegnet de 200.000 kr som var målet, men i sidste øjeblik "fandt" amtmanden i Åbenrå 50.000 kr i en fond. De første økonomiske problemer var hermed løst. I alt 400 private, især fra landsdelen, samt en lang række foreninger og institutioner tegnede andele. Det afbildede andelsbevis tegnet af husejeren Rasmus Rasmussen, Gråsten er på hele 250 kr. Et ikke ubetydeligt beløb på det tidspunkt.

I november 1921 mødtes Gråstenudvalget, Hans Hansen og forst. Ladelund Landbrugsskole for i fællesskab at undersøge, om slottene i Augustenborg og Gråsten kunne være egnede til landbrugsskole. Konklusionen blev, at begge slotte var uegnede. Salene var for store til klasseværelser, andre rum for store til elevværelser, og det ville blive meget dyrt at opvarme lokalerne. Det ville kræve store ombygninger, hvis de skulle anvendes til skole.

Som et kuriosum kan det nævnes, at Hans Hansen i 1919 fremkomte planer om at flytte Landbohøjskolen i København til Gråsten og med de to avlsgårde, Herregården og Fiskbæk. Denne tanke blev dog ret hurtigt opgivet.

10. juni 1922 blev der holdt stiftende møde for "Andelsselskabet Gråsten Landbrugsskole". Mødet blev holdt på Hotel Gråsten, hvor landskabsingeniør Gram aflagde beretning for udvalget, medens bankdirektør Madsen informerede om andelstegningens forløb. Forslag til vedtægter blev fremlagt, og endelig blev der valgt en vægtig bestyrelse med gårdejer Christian Petersen, Palæet, Gråsten som formand.

Første opgave for bestyrelsen var at få købt en gård som grundlag for en nybygget landbrugsskole. En enkelt foreslog at købe Palæet og så bygge landbrugsskolen på en højtliggende mark mellem Augustenborg Landevej og jernbanen. Det kan vel kun være der, hvor nu gården Dyrkobbøl ligger. Køb af Gråsten herregård var også på tale. Valget faldt på stamparcellen på 110 ha af herregården Fiskbæk, efter at der var blevet frastykket jord til 24 husmandsbrug. Fiskbæk stammer fra begyndelsen af 1600-tallet, hvor Gregers Ahlefeldt nedlagde landsbyen Fiskbæk og opførte en herregård på ste-

Den gamle gård.

det. Gennem årene har Fiskbæk været drevet af forpagtere, før under Ahlefeldterne siden under de augustenburgske hertuger indt 1921, hvor den blev overtaget af staten og administreret af de sønderjyske domæneforvaltning. Prisen var 120.000 kr for jord og bygninger. Besætning og inventar skulle overtages efter den taksation, som staten fik det til fra den hidtidige forpagter. Overtagelsen blev gennemført den 1. April 1924.

Man gik nu i gang med at opkræve den tegnede andelskapital, og det gik ikke så nemt. Fra 1921 var der sket store prisfald, og det var trange tider for erhvervslivet, og i alt blev kun 170.000 af de tegnede 200.000 kr indbetalt. Da det var nu var bestemt, at skolen skulle ligge på Fiskbæk, altså i Adsbøl sogn, faldt Gråsten kommune fra og afslog at indbetale det tegnede beløb, fordi skolen ikke kom til at ligge i Gråsten kommune.

Næste opgave var at finde en forstander. Helt naturligt tænkte man først på konsulent Hans Hansen, men han frabad sig, da hans udover arbejdet som landbrugskonsulent var blevet ansat som land

brugsfaglig direktør i Sønderjysk Kreditforening. I stedet blev græsnærskonsulent Hans Hansen, Skanderborg ansat som forstander, medens Hans Hansen, Åbenrå blev medforstander. Det var ikke særlig praktisk med to forstandere med samme navn, så på skolen blev problemet løst ved, at Hans Hansen, Skanderborg blev kaldt "Stanler", medens Hans Hansen, Åbenrå i daglig tale hed "Onkel Hans".

På samme tid blev konsulent L. Lauridsen, Ringkøbing ansat som lærer i husdyrbrug.

Landbrugskandidaterne Asmus Clausen og L. Chr. Jespersen blev ansat som lærere fra starten.

Skolebygningerne blev opført efter tegninger af arkitekt Gram, Laderslev og licitation blev afholdt 18. marts 1924. Arbejdet gik ud på at lokke lokale håndværkere, murermester Erichsen, Gråsten, tømrermester Hansen, Varnæs og snedkermestrene Mathiesen, Gråsten og Ørodal fra Bovrup. Elarbejdet blev lavet af Jens Pedersen, Gråsten og malerarbejdet af Hansen, Gråsten. Allerede sidst i marts begyndte frivillige blandt egnens landmænd at køre sand og mursten til byggeriet. 26. april blev grundstenen nedlagt, og med en måneds forsinkelse blev der holdt rejsegilde 2. juli. Alligevel lykkedes det at få det hele klart til indvielse og modtagelse af de første elever den 2. november. Der gik altså kun 7½ måned fra licitationen til indvielsen, en helt usædvanlig præstation af lokale håndværkere.

Ved indvielse af skolen den 2. november var ialt 5 - 600 mennesker til stede: de nye elever, nordslesvigske landmænd, gode sønderjyske navne uden for landbruget, men også mange fra det gamle land, bl. a. mange høj- og landbrugsskolefolk. Dertil deltog mange borgere fra Gråsten. Ved indvielsen blev fremført en kantate forfattet af dr. Hans Storm, Gråsten og dele af kantaten blev sunget af skolebørn fra Gråsten ledet af lærer J. Andersen.

Indvielsestalen blev holdt af domæneforvalter P. J. Refshauge. Andre talere var: Formanden, Chr. Petersen, Palæet, amtmand Refslund Thomsen, tidligere landbrugsminister Madsen-Mygdal, forstander Overgaard fra Ladelund Landbrugsskole, skolens forstander, Hans Hansen og mange flere. Forstander Overgaard sagde bl. a.: "Denne skole får et særligt præg som skolen i grænselandet.

Et af de første billeder af Landsbrugsskolen.

Den skal alligevel ikke skilte med det nationale sindelag, men blot i gerning vise, hvor den har sit udspring. Den må vise frisind og fordragelighed i nationale spørgsmål uden derfor at prisgive noget af sit eget”.

Den færdige skole med inventar havde kostet ca. 250.000 kr. dertil kom gården med besætning og inventar med andre ca. 250.000 kr., altså i alt ca. 500.000 kr.

Skolen startede med 62 elever, heraf godt halvdelen fra Sønderjylland, resten kom fra det gamle land. Det kneb lidt med undervisningsmaterialer i begyndelsen, selvom institutioner og skoler i det gamle land havde givet deres bidrag af samlinger og materialer. I de følgende år var der ca. 90 almindelige landbrugs elever pr år heraf. ca. 2/3 fra Sønderjylland. Under og efter anden verdenskrig steg elevtallet pr år til omkring 120. Hertil kom kurser for beslagsmede samt korte kurser for øgens landmænd.

Forstander Hans Hansen (“Stander”) tog sig først og fremmest af skolens og gårdens drift samt undervisning i plantefagene. De siges, at han var en meget sparsommelig mand; det var også nød

endigt under de vanskelige økonomiske forhold ved skolens start g senere under landbrugskrisen i trediverne.

Lærer Lauridsen, som fra 1935 blev medforstander, var den dygtige lærer i husdyrbrug. Han gjorde skolen kendt over hele landet ennem sine mange foredrag ud over hele Danmark og som forfatter I adskillige lærebøger indenfor husdyrbrug. Han skrev dertil fagge artikler, bl. a. var han i 26 år redaktør for landbrugsstoffet i Jordslevs Landbrugs- og Mejeritidende. Han boede, indtil han ik af, i gårdens gamle stuehus fra 1799. Det kan nævnes, at han idtil jernbanen Gråsten - Åbenrå blev nedlagt i 1925, var stationsorstander for Fiskbæk station.

Medforstander Hans Hansen, "Onkel Hans" boede ikke på skolen, en havde enkelte timer. Han underviste især i de økonomiske fag.

Foruden ovennævnte lærere var der i Hans Hansens tid 2 eller lærere. To lærere var der i længere tid, nemlig J.P. Jacobsen (1928-50) og Mathias Nissen (1937-57).

Gårdens drift gav begyndelsesvanskeligheder. Fiskbæk var i de idste ca. 300 år blevet drevet med forpagtere, og den stive lerjord

og bygningerne var i dårlig stand og dertil kom, at den overtagede besætning var meget dårlig. Kostalden blev ombygget og det mest af besætningen blev fornyet ved indkøb. Det kan nævnes, at ydelse pr. ko fra 23/24 til 24/25 steg med 75%.

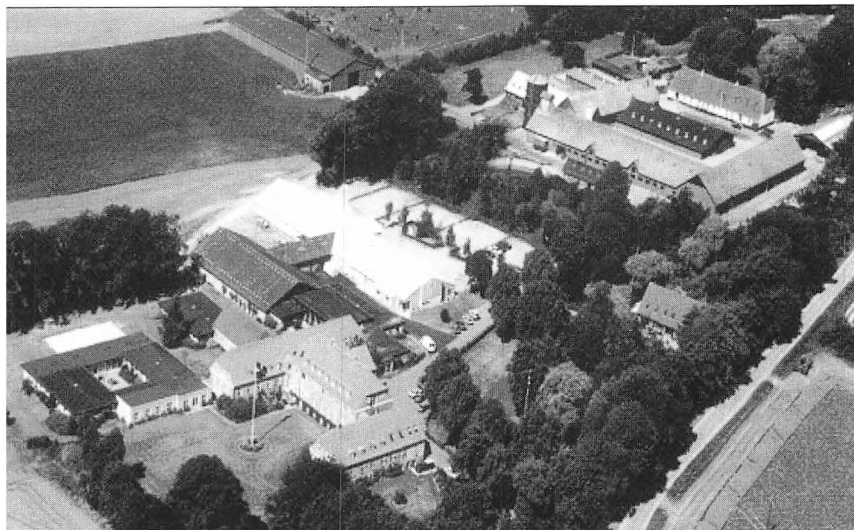
Nye tider

I 1957 gik Johanne og Hans Hansen, "Stander" på pension efter hele 33 år som forstanderpar. De blev afløst af Margrethe og Sven Karlskov Jensen. Han kom fra et job som kvægkonsulent i Vejle og var 1953 - 57 medlem af folketinget. Straks da Karlskov Jensen kom skete der en ændring i grundlaget for skolen, idet det tidligere "andelsselskab" blev lavet om til en selvejende institution i lighed med næsten alle høj- og landbrugsskoler. Andelshaverne beholdt deres rettigheder, d.v.s. at de hvert år blev indbudt til årsmøde hvor der blev aflagt beretning, og der valgtes bestyrelse og revisor. Den ændrede ejerform gjorde, at der nu kunne opnås lån efter højskoleloven. I Hans Hansens tid var der, ud over en maskinhal, ikke bygget nyt.

Straks da Karlskov Jensens kom, blev et omfattende byggeri sat i gang. I 1958 blev kostalden moderniseret og udvidet, hestestalde blev til svinestald, og der blev bygget en ny sostald. På skolen blev opført en ny foredragssal med laboratorium og klasseværelse i kælder og med elevværelser på første sal. Køkkenet og skolens værelser blev moderniseret, og i 1969 blev der bygget ny spisesal mens den gamle spisesal blev ændret til klasseværelse. Der blev bygget ny maskinhal, og den gamle blev ændret til elevværelser.

Nu var der mere plads til undervisningen; før var der kun en lille foredragssal og et klasseværelse; nu var der foruden en større foredragssal, tre store og to mindre klasseværelser. Antallet af foredrag kunne derfor reduceres, og den almindelige klasseundervisning kom til at udgøre den største del. Det var derfor også nødvendigt at ansætte flere lærere.

I 1973 trak Karlskov Jensen sig tilbage som forstander. Han var i 1971 igen blevet indvalgt i folketinget, og dette arbejde fik nu første prioritet. Som nyt forstanderpar faldt valget på Kirsten og

kolen i 1995.

ilt Jensen. Han havde selv været elev og i 13 år lærer på skolen, g fra 1962 til 1973 havde han været planteavlskonsulent, og senere ygningskonsulent i Åbenrå. I Filt Jensens tid blev der bygget 3 nye fløje til elevværelser og en ny idrætshal, der også kunne bruges til store møder. På gården blev kostalden renoveret, og der blev bygget nye svinestalde. Der blev bygget et forsøgsanlæg til produktion af biogas, men forsøget faldt ikke så godt ud, og efter tre års rift blev det erstattet af et halmfy.

Fra 1976 ændredes undervisningsplanen, så eleverne nu startede på en 3 måneders grundskole, og efter 2 - 3 års praktik fortsatte på 9 måneders driftslederskole. Der skete store ændringer i undervisningsplanen, højst et foredrag om ugen, resten klasseundervisning og øvelser på små hold.

Efter 14 år som forstander trak Filt Jensen sig tilbage i 1987. Han nåede efterfølgende at sidde i 5 år i Folketinget. Som afløser blev Hanne og lektor ved Landbohøjskolen Gunner Kjer Hansen ansat. Der blev i hans tid bygget en ny dagligstue/klasseværelse og en ekstra fløj med elevværelser. Den første halvdel af den nye ma-

skinhal blev bygget, og på gården blev svinestaldene renoveret. Undervisningsplanen blev igen ændret, så uddannelsen blev delt op op til fem undervisningsmoduler med praktikperioder ind imellem.

I 1992 skulle der igen skiftes forstander. Gunnar Kjer Hansen blev leder af afd. for arealdata og kortlægning i Vejle, og fra 1995 blev han underviser i tropisk landbrug på et universitet i Thailand. Som nyt forstanderpar blev Mie og Peder Damgaard valgt. Han havde tre år (1982-85) været lærer på skolen og derefter kvægkonsulent i Åbenrå og senest i Århus. Der blev nu bygget en stor maskinundervisningshal med 2 teorilokaler og et laboratorium. Tegltaget på hovedbygningen blev fornyet og de gamle klasseværelser og en del elevværelser blev renoveret. Endelig blev den såkaldte "Østfløj" bygget, en smuk bygning, der passer godt ind i den gamle hovedbygning. Den indeholder 3 klasseværelser og 18 elevværelser. Som det sidste er der bygget en ny moderne sengestald med malkerobot til 140 køer.

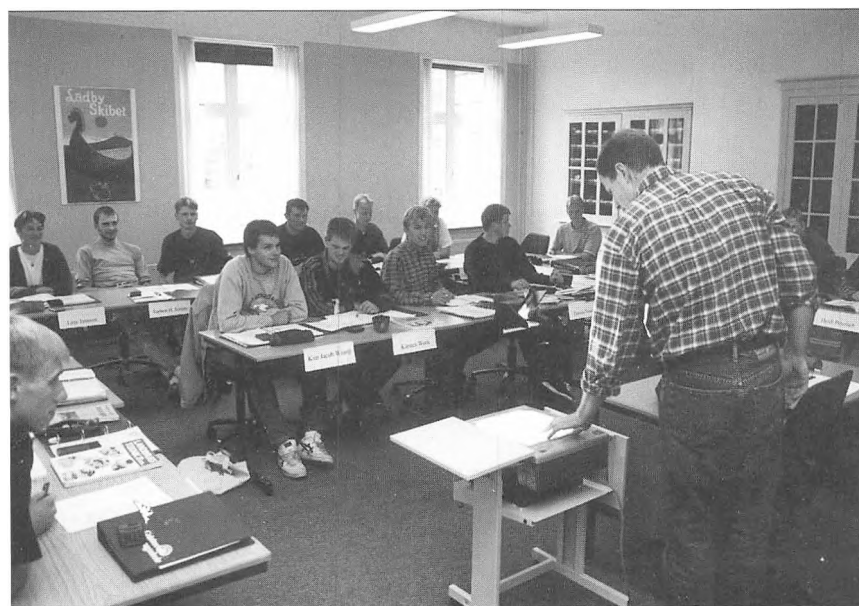
I de 75 år har der været mange lærere på skolen. Nogle har kun været der i et kortere åremål, medens andre har været der i en længere årrække. Man må forvente, at sidstnævnte har haft mulighed for at præge skolens undervisning og været klar til de forandringer, der her i tiden er sket i undervisningen, godt hjulpet af unge lærere med gode ideer og inspiration fra andre landbrugsskoler og andre skoleformer. Lad os nævne lærerne Jens Jacob Bonde (1963-92), Thorkil Bruse (1962-95), Christian Gedbjerg (1962-83), Poul Trier Hansen (1962-87), Anton Mortensen (1965-98) og Jens Stisen (1970-).

Status

Det er nu 75 år siden Gråsten Landbrugsskole blev indviet. Der var mange startproblemer, men de blev overvundet. De første 33 år skete der ikke de store ændringer, der var ikke de store revolutioner i undervisningen, og bygningerne blev holdt vedlige. Denne periode er også kendetegnet ved, at der ikke var ret mange penge til rådighed. I de sidste 40 år er der derimod sket store ændringer. Der er kommet mange nye bygninger til, og indretningen i de gamle bygninger er ændret og fornyet. Den kønne gamle hovedbygning st

om undervisningen foregår idag - 75 år efter starten.

dog endnu som centrum for alle de nye bygninger.

Landbrugsundervisningen har undergået store ændringer. Indt 1976 var der eet kursus, og alle elever startede 3. november. Nogle rejste efter 5 måneder, andre efter 6 måneder, medens et stigende antal elever blev i 9 måneder. I dag er undervisningen delt i skolemoduler på fra 8 - 20 uger, afbrudt af praktikperioder. Der er nu godt 120 årselever (en elev i 40 uger), men det antal elever, der begynder på et modul i løbet af året ligger på ca. 300, og 7 gang om året starter et eller andet modul. Hertil kommer inseinørkurse efteruddannelseskurser for landmænd, præsentationskurser og erhvervsintroducerende kurser for skoleelever og mange andre korte kurser. Der er nu også afsluttende prøver, hvor eleven kan dump når det gælder faglig teknisk kursus, driftslederkursus (grønt bevis) og diplomkursus. Edb er kommet ind i skolens hverdag, og i næste alle fag bruges skolens 35 computere, der også er tilkoblet internettet. Der er i dag 14 lærere, og dertil kommer gæstelærere til at dække specielle emner. Den bygningsmæssige ramme på skolen omfatter foredragssal, 8 klasselokaler, edb-rum, maskinundervisningshal, idrætshal og 120 elevværelser med ialt 140 senge.

Gården, som danner grundlag for både den teoretiske og praktiske undervisning, har i dag 170 ha + 50 ha tilforpagtet. I stalder er der 140 køer med opdræt og 225 søer, hvorfra ca. 2/3 af smagrisene fedes færdig til slagteriet.

Siden indvielsen for 75 år siden har ca. 10.000 landbrugs elever påbegyndt et længere kursus eller undervisningsmodul på Gråsten Landbrugsskole, heraf er de fleste kommet fra Sønderjylland, men der er også kommet unge mennesker fra hele det øvrige land. For dem alle er Gråsten blevet et kendt sted på Danmarkskortet. Vi håber og tror også på, at alle disse mennesker tænker tilbage på tiden i Gråsten med gode minder om arbejde og fritid på skolen og i byen - . Skolen kom til at ligge i Gråsten; det skyldtes først og fremmest fremsynede mænds ihærdige arbejde lige efter Genforeningen, men vel også tilfældigheder. I dag kunne man ikke tænke sig, at skolen lå et andet sted.

Thorkil Brus

A.G. Nissen - maleren fra Årsbjerg

Denne artikel er skrevet af Hans Christian Lassen, Rinkenæs om
n af de sidste Egersundmalere, A.G. Nissen. Han fik stor person-
ig betydning for H.C. Lassen, der har undervist på Førde-Schule
mange år og har haft tæt kontakt med familien på Årsbjerg.

*Udsigt fra kunstnerens atelier over Dalsgård bugten.
Linoltryk af A.G. Nissen.*

Dette årsskrifts forside prydes af et billede af maleren Arndt Georg
Nissen. Det er et af de få oliebilleder, Nissen har malet i begyn-
nelsen af 60'erne, og det forestiller sundet fra Egersundsiden med
husene og skibene på Toft-siden.

A.G. Nissen døde for 20 år siden, den 7. dec. 1979, mens der

blev vist en udstilling om malerkolonien i Egersund på Tønde museum. Udstillingen var forinden blevet præsenteret i Altona og Flensborg og senere i Sønderborg samt på Gl. Holtegård i København. Nissen var en af initiativtagerne og en uvurderlig støtte ved udstillingens forberedelse og tilblivelse; han var en af koordinatørerne og brobyggerne mellem de danske og tyske museer. Mange lån og historiske oplysninger stammede fra Nissens far, maleren Anton Nissen (1866-1934), som selv havde været et aktivt medlem af malerkolonien. Kunstnerkolonien, som egentlig kun var en sommerkoloni, eksisterede officielt i perioden fra 1865 - 1920. Ca. 40 malere tilskrives Egersund malerkolonien, og de har besøgt Egersund og malet her i flere år. Efter grænsedragningen udeblev de fleste kunstnere fra Tyskland.

Trods forskellig herkomst og uddannelse regner jeg malerne A.G. Nissen og fra dansk side Peter Nicolaysen og Viggo Kragh Hansen for at være sidste skud på stammen med betegnelsen "Egersund malerkoloni". De har nemlig tilføjet noget nyt og vi derefter den før så blomstrende malerkoloni. De var alle tre repræsenteret på nævnte udstillinger.

I det følgende vil jeg skrive om A.G. Nissen, der gennem sine store akvareller med motiver fra Flensborg fjordeggen, fra parken i Årsbjerg og ikke mindst med sejlskibsbillederne og havnemotiverne har givet en ny pointe til begrebet Egersund malerkoloni.

Arndt Georg Nissen blev født den 8. april 1907 som søn af kunstnerægteskabet Anton og Marie Nissen, født Schlaikier. 1914 kom han på Oberschule i Sønderborg. Efter en uddannelse som litograf hos "Lithographische Anstalt Aug. Westphalen" i Flensborg i årene 1923-26 studerede han på Kunstgewerbeschule i München hos professor Ehmcke.

I 1928 deltog han i den store "Pressa"-udstilling i Köln med grafiske arbejder for senere at gå på kunstakademiet i Berlin, hvor han var elev hos Cèsar Klein til 1933. På det tidspunkt havde han et lille atelier i Berlin og arbejdede her til 1940.

A.G. Nissen udstillede for første gang med faderen Anton Nissen på Flensborg museum.

Årsbjerg i 30'erne.

1939 var han blevet gift med Hedwig Meyer, også kaldet Hedi fra Hamborg, men opvokset i Shanghai. På grund af de politiske forhold i Tyskland og bombardementet af deres hus i Berlin drog ekteparret tilbage til Rinkenæs og bosatte sig i det herskabelige hus fra 1903 hos moderen i Årsbjerg, hvor sønnen Hans Anton og latteren Marianne, der i dag bor i henholdsvis Hørsholm og Hamborg, blev født.

“Age” Nissen, som han oftest blev kaldt, var også en lidenskabelig og dygtig sejlsportsmand. I vinteren 1932 - 33 sejlede A.G. Nissen om bord på “Hamburg” fra Neustadt til Triest, i 1936 deltog han aktivt om bord på “Aschanti II” i olympiaden, han var med i den store Bermuda kapsejlad, tog en tårn med “Kyloe” fra Le Havre til Sydafrika, og som oftest deltog han også i “Kieler Woche”.

På disse for det meste dramatiske sejlture havde han altid sine maleregrejer med: blyant, tuschpen, pensel og akvarelfarver. Nissen vil nok særlig blive husket og indgå i regionens kunsthistorie for sine ypperlige sejlskibsbilleder og skildringer af livet om bord på disse fartøjer.

Kapsejlads. Linoltryk af A.G. Nissen.

Nissen har illustreret adskillige bøger og tidsskrifter med sine typiske, levende og sagkyndige tegninger, og han har lavet udgaver til utallige plakater, som vidner om glæden ved sejlsporten. Hele livet vidste han til mindste detalje, hvad han tegnede. Alt dette kunne man se på en stor mindeudstilling på Schiffsfahrtsmuseum i Flensborg i juli og august måned 1997.

I løbet af sin lange kunstnerkarriere har A.G. Nissen afholdt mange udstillinger såvel i Sønderjylland som især i Nordtyskland. Et af højdepunkterne var en udstilling kort før hans 70-års fødselsdag i Hannover, som blev åbnet af daværende ministerpræsident Albrecht fra delstaten Niedersachsen og Vesttysklands præsident fru Mildred Scheel.

Herhjemme blev der vist udstillinger på Åbenrå museum sammen med Flensborgmaleren Hans Busch-Alsen i anledning af de danske tyske dage, på Dynt kunstcenter og på Förde-Schule ved denne indvielse i 1974, og senere blev der afholdt en stor mindeudstilling i 1982. Disse sidste udstillinger viste ham som en særdeles kompetent mester i akvareller med vintermotiver - ofte med maritimt

slæt. Der vises stadigvæk udstillinger med akvareller af "huskunst-eren" A.G. Nissen på Förde-Schule.

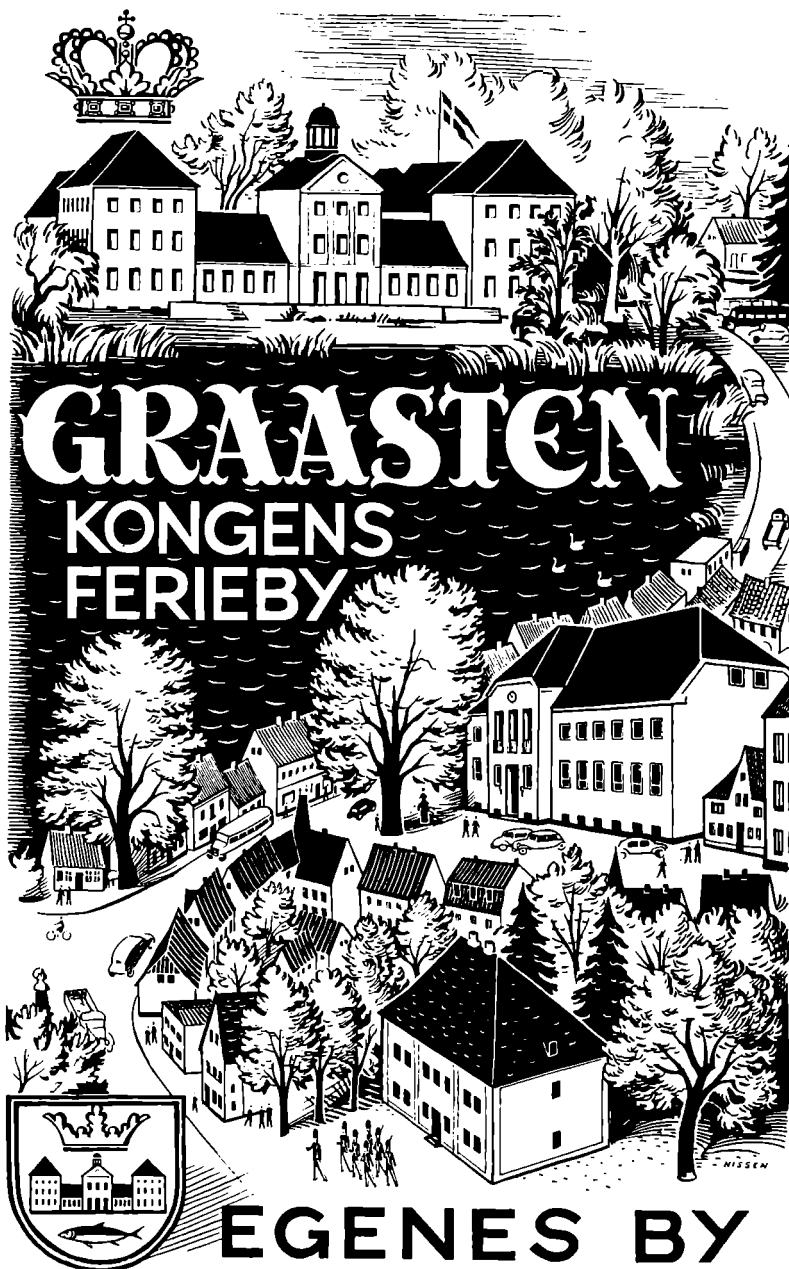
Nissen har dekoreret og lavet udkast til kunstværker på offentlige bygninger, f.eks. blomstermotivet i keramik på lægehuset i Ilnæscenteret, og sejlskibsmotivet i keramik "Alle i én båd" i fo-eren på Förde-Schule. Dette motto tjener i dag som skolens logo. Desuden det store glasmosaikvindue forestillende øen Als i trappe- gangen på den tyske skole i Sønderborg, Ejderens løb i Eider- chule i Rendsborg, det 8 meter store hærvejsmaleri på kasernen i Flensborg-Weiche, som desværre ikke blev reddet, da kasernen blev ødrevet i år, et keramikbillede i Hanseatische Yachtschule i Lyks- org og mange flere - stammer fra hans hånd.

A.G. Nissen havde en særlig tilknytning til sin hjemegn og var aktivt medlem af borgerforeningen i Rinkeby, og især bestyrel- sesarbejdet i den tyske skole- og sprogforening optog ham. Han var ærende i genetableringen af den tyske skole og børnehaven i Rin- kenæs efter krigen, og han vedligeholdt forbindelsen til venskabs- yerne Rendsborg, Nortorf og Büdelsdorf. Age Nissen var opmærksom om menneske og kunstner såvel i danske som tyske kredse.

Förde-Schules skønne beliggenhed i Trappen ved Flensborg fjord umiddelbar nærhed af Nissens park blev muliggjort, fordi brødrene omkring Georg og civilingeniør Hans Friedrich Nissen solgte bygge- runden til en favorabel pris. Nissen sørgede også for faciliteter til udstillinger på Förde-Schule.

De tyske foreningers månedlige meddelelsesblad "Rundbrief" har Nissen illustreret med humoristiske penne-tegninger fra dets til- livelse i 60'erne til dec. 1979. Man anvender stadig vignetterne fra de første udgaver som illustration. Han var en efterspurgt og flidrig kunstner, der bl.a. også lavede udkast til tryksager og ind- ydelser, illustrationer til bøger og fagblade, turistbrochurer, plaka- ter, teaterkulisser og dekorerede lampeskærme. Bryggeriet Fugl- ang's reklame og logo stammer eksempelvis fra Nissens hånd.

En mængde små levende tegninger og akvareller pryder hans rejseudgaver til Istanbul, Venedig, Mykenos og Brasilien. Li- tolsnit, hvoraf nogle her er gengivet i årsskriftet, var ægteparrets

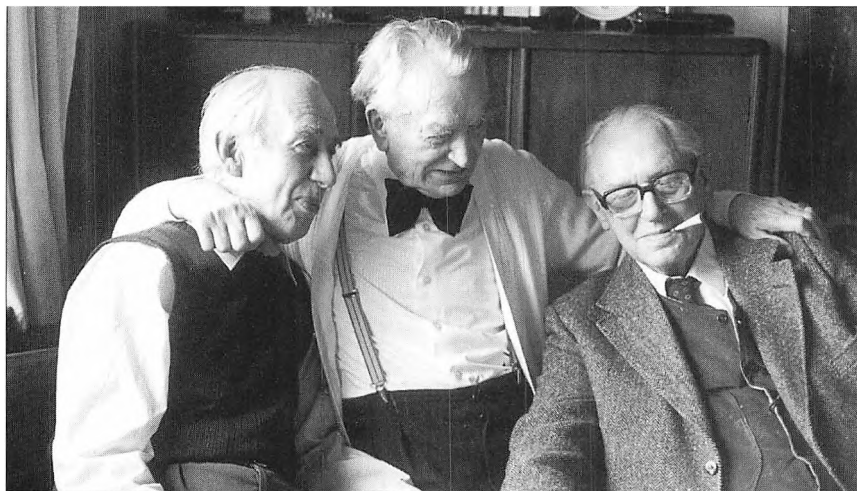
Turistbrochure fra 50'erne. Penne-tegning af A.G. Nissen.

rlige julehilsen til venner og kunder. Motiverne stammer for det meste fra Flensborg fjord, parken i Årsbjerg, Egersund, Okseøerne og især sejlskibe. De viser, hvordan man på mesterlig vis og kun ved sort og hvidt kan fastholde det karakteristiske i et landskab. Indoltrykkene er trykt i et ganske lille format, men udviser en særdeles stor kunstnerisk virkning.

Age Nissens akvareller med bl.a. vintermotiver fra parken i Årsbjerg eller fra Flensborg fjord viser ham som en stor mester i udvejsen og beherskelsen af vådt i vådt teknikken - akvarelmaleriet og i brugen af pastel- og mellemtone og bløde linier. De sparsomme konturer i en kold indigoblå eller sort farve kontrasterer til et hvide i tegnepapirets farve og passer godt til den kolde årstid. De store vinterbilleder malede han ofte hurtigt og med varmt vand, men alligevel krakelerede farverne i frostvejret og efterlod nogle fascinerende isblomster og arabesker på papiret.

Det skal også nævnes her, at Age Nissen har undervist mange sønderjyder i den svære kunst og teknik at male med akvarelfarver og at se med "malerøjne". I næsten 14 år underviste han hos SAMIS Sønderborg, på malekurserne på den daværende skole i Alnor og seks år på de godt besøgte aftenskolekurser på Förde-Schule. Hans trænge måde at undervise på var altid parret med vittigheder, spøge og skæmt, men med respekt for den enkelte elevs talent. Undertegnede har nydt godt af Nissens undervisning i seks vintre med at male opstillinger og blomster samt enkelte sommerkurser i Fjordegens tyske Aftenskole. Han åbnede mine øjne for det fine spil i arverne, lys- og skyggesiderne i naturen og i tilværelsen. I særdeleshed vil jeg fremhæve maletimerne i det frie, i Nissenparken, ved tensig, på strandengen i Årsbjerg og ved Dalsgårdsbugten.

Bekendtskabet og venskabet med kunstneren Age Nissen var og lev for mig en kilde til daglig glæde og inspiration med at male og navnlig at fotografere. At måtte bo og leve i det yndefulde landskab ved Flensborg fjord, hvor også malerne fra Egersund kunstnerkredsen havde malet og virket, er en stor fornøjelse. Ikke mange ender malernes navne, og deres værker findes for det meste gemt væk i magasinerne på museet i Flensborg, men kunstnerne har fast-

Tre malervenner ved maleren Peter Sandkamm Möllers, Augustenborg, 80års fødselsdag d. 17.5.1973. Til venstre maleren A.G. Nissen, Årsbjerg og til højre maleren Peter Nicolaysen, Egersund. Et langvarigt kollegialt venskab har forbundet de tre kunstnere i næsten en menneskealder.

Sandkamm Möller boede og malede i frk. Damms sommerhus på Trapgade i Alnor nede ved vandet i 50'erne og 60'erne. Han har bl.a. illustreret Tilde Svenssons bøger om Gråsten med små mesterskabelige pennetegninger. Uden overdrivelse kan det vel påstås, at disse tre maleres værker hyppigst hænger i de fleste stuer i vor hjemstavn. Foto privat.

holdt den særegne skønhed og stemning i utallige farveprægtige malerier til de skiftende årstider med motiver fra fjorden og skyernes dragen over Broagerland og Sundeved, det særlige lys over Nybøl Nor og teglværkerne. Mange af billederne udstråler stille poesi og er fyldt med liv og sjæl.

Vi kan glæde os til en stor mindeudstilling på Museumsberg Flensborg i 125året for malerkredsens og kunstnerkoloniens opståen omkring Egersund og ved Flensborg fjord med tilhørende omfattende katalog i sept.- okt. 2000.

At vokse op mellem to kulturer

Margarete Mitscherlich-Nielsen er født i Gråsten d. 17.7.1917 som datter af dr. Nis Peter Nielsen.

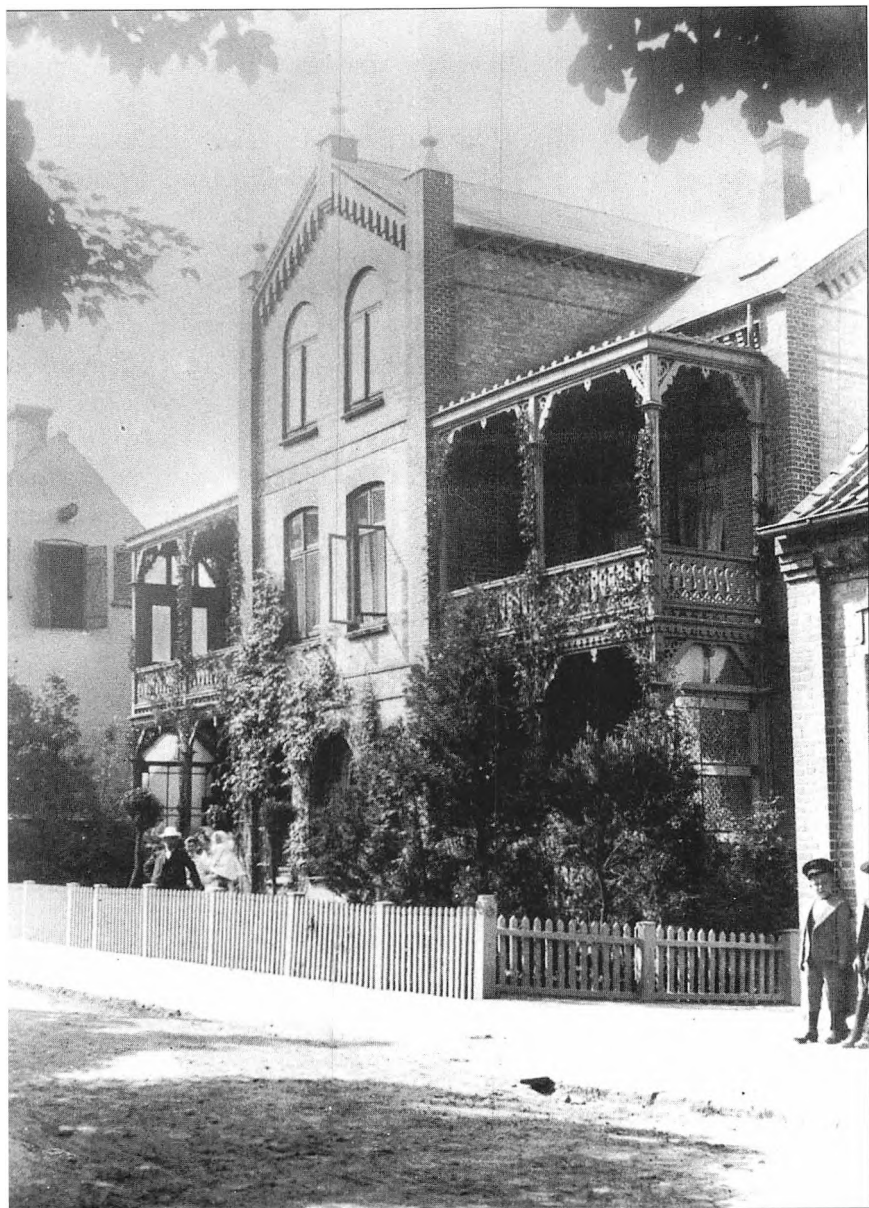
Studentereksamen i Flensborg 1937, medicinsk embedseksamen 1944, dr. med. 1950. Psykoanalytiske studier i Heidelberg, Stuttgart og London. Gift med Alexander Mitscherlich (1908-82), der grundlagde Sigmund Freud-Instituttet i Frankfurt. Nedenstående artikel er en bearbejdelse af Felizitas von Schönborns bog om Margarete Mitscherlich ved Elsebeth Thygesen Kristensen og Kirsten Thomsen.

[løbet af året 1899 kom der to nye læger til Gråsten. Ejendommen Torvet 7 kom til at huse Valdemar Reuter, mens dr. Nis Peter Nielsen overtog praksis med tilhørende bolig på hjørnet af Ringgade og Nygade efter lægen M. Feddersen, der efter 14 års virke flyttede til Flensborg. Begge de to unge, nye læger - Reuter var på det

tidspunkt 26 år, Nielsen 30 - havde studeret i Kiel, som naturlig var for en studerende fra denne kant af landet, de stammede nemlig begge fra egnen. W. Reuter kom fra Broager og N.P. Nielsen fra Tumbøl, hvor hans far var gårdejer og lærer. Mens dr. Reuter forblev præget af tysk akademisk tradition, var forholdene helt anderledes i det Nielsen'ske hjem.

Et indtryk af dette hjem får man gennem dr. Niensens yngste datter, dr. Margarete Mitscherlich, Tysklands "store gamle dame" indenfor psykoanalyse, der til den schweiziske forfatter Felizita von Schönborn har fortalt om sin barndom i lægehjemmet i Gråsten. Efter sin første hustrus død giftede dr. Nielsen sig med den tyske lærerinde Margarethe Leopold. Hun stammede fra en lille by i Lübecks nærhed, men havde i nogle år ledet privatskolen i Gråsten og havde i den egenskab været en afholdt lærerinde for dr. Niensens tre børn af første ægteskab. Den ene af disse børn var Viggo Nielsen, der overtog sin fars praksis i Gråsten. I dette andet ægteskab fødtes to børn, sønnen Leo og 1 1/2 år senere datteren Margarete. Den ydre ramme om dette hjem var det store hus, der med sine 24 værelser rummede konsultationslokale, privatbolig og værelser til tjenestefolk. I sine erindringer mindes Margarete bl. a. den rare kokkepige, der var parat med trøst og en lækkerbidsken, når Margarete havde pådraget sig faderens mishag ved at nægte at spise eller anden middagsret og derfor var forvist til et ophold på kældertrappen i nogle tilfælde indledt med nogle rap af spanskkrøer "Wilhelm".

På mange måder lader det dog til, at der i hjemmet herskede en udstrakt frihed og rummelighed til at være sig selv. I det store hus fandtes der mange muligheder for at kunne finde et fristed, hvor man kunne læse og drømme. I haven kunne man klatre i træer og dyrke anden fysisk udfoldelse. M.M. mindes sig selv som et barn der havde brug for megen bevægelse og som regel færdedes i løb i Gråstens gader. Dengang som nu bød Gråsten på mange naturoplevelser. Margarete og veninderne strejfede rundt ved vandet i slottsparken eller i skoven - dengang fandtes Stengeroddeskoven endnu. I skoven lavede børnene små haver og plantede småbitte træer, hv

Lægeboligen på hjørnet af Nygade og Ringgade. Idag rummer huset - i stærkt ombygget form - ungdomsboliger.

vækst så blev fulgt året igennem.

I de første skoleår blev den lille Margarete undervist i hjemmet af moderen, så da hun kom i skole og som klasselærer fik sin mor, der netop på det tidspunkt var vikar på skolen, faldt det hende temmeligt svært at forstå, at friheden nu var indskrænket, så man ikke kunne forlade undervisningen, blot fordi man havde lyst det. For netop moderen havde givet hende kærligheden til naturen og til at færdes frit i den. Børnefødselsdage blev ofte fejret med en tur i skoven og med "skattejagt" efter små overraskelser, der var gemt i træerne. Men de fælles spadsereture blev også brugt på den måde, at Margarethe Nielsen fortalte om blomsterne og træerne og lærte børnene både de tyske og latinske navne.

I hjemmet hvilede opdragelsen af børnene på moderen, selvom faderen udadtil var familiens overhoved, så var hjemmet moderens domæne. Sådan var det i de fleste hjem, men i det Nielsen'ske var der endnu en skillelinie. Nis Peter Nielsen stammede fra et kærnedansk hjem, som aldrig havde forvundet 1864 og det dermed forbundne tab af Sønderjylland, og for ham havde det været en smertelig oplevelse at skulle gå i tysk skole. Genforeningen i 1920 var opfyldelsen af generationers drøm. I den store stue "salen" i lægeboligen blev der opbevaret et kæmpestort dannebrogssflag, og når der skulle flages, blev dette flag hængt ud af vinduet - det var så stort, at det næsten nåede jorden. Når der flagedes på nationale mærkedage, havde Margarethe Nielsen det svært, ofte måtte hun trække sig tilbage med migræne. Sikkert havde det ikke været nemt for N.P. Nielsen at fortælle familien, at han havde i sinde at gifte sig med en tysk dame fra Lübeck - oven i købet med én, der ærede Bismarck i samme grad, som han jo på dette tidspunkt var hadet i Sønderjylland. Selv om det i det nære familieliv har været muligt at slå bro over mange meningsforskelle, er det klart, at de ikke kunne skjules og måtte give vanskeligheder. Ofte har Margarete følt, at netop som hun følelsesmæssigt var i harmoni med den danske gren af familien, så trængte en anderledes tyskpræget anskuelse sig på, så igen og igen måtte man veje to anskuelser op mod hinanden. Allerede tidligt blev de to børn spurgt om deres nationale

Vis Peter Nielsen.

Margarethe Nielsen, f. Leopold, 1965.

standpunkt. Broderen Leo ville være dansk - han kom i dansk skole, studerede jura i Danmark og blev langt senere et værdifuldt medlem af den danske modstandsbevægelse. Margarete valgte - på grund af sin nære tilknytning til moderen - at blive tysk. Den begavede, kultiverede moder med det lyse sind havde bibragt datteren så megen ærlighed til tysk kultur, at dette valg måtte forekomme helt naturligt, indtil nazitidens gru splintrede billedet af "den skønne tyske verden" og således igen satte M.M. i en valgsituation.

Den frie barndomstid i Gråsten var hurtigt forbi og Margarete måtte vælge, om hun skulle på gymnasium i Tyskland eller i Danmark. Hun valgte naturligt nok en tysk uddannelse, men helt frit blev valget ikke, idet særlige omstændigheder kom til at spille ind. Færdens farfar havde efter sin pensionering som lærer stiftet 'Südschleswigsche Bank' i Flensborg for at støtte det danske mindretal efter afstemningen i 1920. Banken havde lidt tab på grund af en fætters uheldige investeringer, men der blev dog en andel til moderen. Disse penge måtte ikke udføres af Tyskland og kunne der-

for bruges på skolegang i Flensborg og videre studier i Tyskland. Uden denne støtte havde hun som femte barn af en aldrende og syg far næppe kunnet få midler hjemmefra til en uddannelse.

I 1932 blev hun da sendt til Oberlyzeum i Flensborg. Det var svært for hende at skilles fra moderen og ofte græd hun og tiggede om at komme hjem igen. Moderen trøstede hende og fik hende til at indse, at det var den eneste vej til videre studier og til at opnå den selvstændighed, hun ønskede. Selv om hun betegnede det som "sit tyske fængsel", faldt hun snart til ro og i løbet af det første år havde hun helt akcepteret adskillelsen fra hjemmet i Gråsten.

Dertil bidrog også, at hun fik en meget god veninde i politipræsident Fuldas datter, Ruth. Da Ruth efter en tid rejste til Berlin blev Margarete indbudt til at bo i deres hjem og fik det næsten som en datter af huset. I familien Fuldas bibliotek stod mange bøger der var på "den sorte liste", og her stiftede hun for første gang bekendtskab med Sigmund Freuds værker. Lærerstabens på skolen var delte i deres syn på nazismen, men hos tysk- og filosofilærerinden Anni Meetz kunne eleverne frit give deres synspunkter til kende, og hun fik så stor betydning for Margarete, at hun gik til ekstratimer i filosofi hos hende. Hun læste meget i denne periode og en af hendes store læseoplevelser var I.P. Jacobsens "Niels Lyhne".

Margarete og en nær veninde og klassekammerat, Jutta, undgik medlemsskabet af "Bund deutscher Mädel". Det blev først tvang efter par år senere. Alligevel var de kun 3 fra de 2 ældste klasser, de ikke meldte sig frivilligt. Hun deltog dog i nogle ungdomslejre og havde her en meget ubehagelig oplevelse, idet man i en sådan lejr fandt hendes og en venindes dagbøger med kritiske bemærkninger. Herefter regnede man pigerne for "politisk upålidelige".

Trods dette fik Margarete efter studentereksamen tilladelse til at studere, idet hun bekendte sig som "Volksdeutsche", d.v.s. trods dansk statsborgerskab at høre til det tyske mindretal. Sammen med sin gode veninde Jutta drog hun til München og senere til Heidelberg for at studere - først litteratur, senere medicin. Her hørte de jævnligt B.B.C.s radioudsendelser og blev på et tidspunkt angivet til Gestapo, men slap for tiltale ved en god værtindes hjælp og

nangel på bevis.

Efter bestået medicinsk embedseksamen virkede hun en kortere tid som læge i en gennemgangslejr i Danmark og traf her tidligere K.Z. fanger. Deres beretninger rystede hende dybt. I disse ungdomsår krakelerede hendes drømmebillede af Tyskland totalt. En kamfølelse fyldte hende, når hun måtte se i øjnene, hvor dybt hendes ideal fra dengang "das grosse Vaterland" var sunket.

I de sidste krigsår og et par år derefter opholdt Margarete sig i perioder i Danmark og havde sammen med sin mor kontakt med familie og venner. Broderen Leo var engageret i modstandsbevægelsen, og der blev trykt illegale blade i hans kælder. Som børn havde de skændtes og været i slagsmål om "dansk" eller "tysk" var bedst; men i disse år kom hun og Leo hinanden nærmere i politisk tænkning. Også sønnen Mathias opholdt sig i perioder i sin mors barndomshjem hos sin mormor og morbror, Viggo Nielsen, der som nævnt havde overtaget faderens praksis.

I 1947 følte Margarete trang til at begynde på noget nyt og rejste til Schweiz for at studere antroposofisk medicin. Hun fik ansættelse ved Rudolph Steiner - Sanatoriet i Arlesheim. Endnu i dag er Margarete fuld af beundring for, med hvilken tålmodighed og indfølelse, man her tog sig af handicappede børn.

Men dette var kun et skridt på vejen i en søgen efter en ny livsopgave. Hun interesserede sig mere og mere for psykologi og kom i Zürich i forbindelse med Alexander Mitscherlich, en allerede kendt psykoanalytiker, der senere grundlagde Sigmund - Freud - instituttet i Frankfurt. Gennem samtaler med ham vakte i hende en sand interesse for psykoanalyse og det blev for hende et livslangt engagement. Senere blev hun gift med Alexander Mitscherlich, og de arbejdede sammen i årene fremover. Et højdepunkt i deres samarbejde var udgivelsen af bogen "Die Unfähigkeit zu trauern. Grundlagen kollektiven Verhaltens" (1967).

I sin litterære produktion har Margarete Mitscherlich især beskæftiget sig med kvinders rettigheder, men også med forholdet mellem kønnene. Hun har været med til at præge efterkrigstidens tanker og følelser i Tyskland og været et symbol på den tyske og

internationale kvindebevægelse.

Margarete Mitscherlich måtte tidligt erfare, at det at leve i et grænseland kan være en særlig udfordring, men også en særlig baggrund for at kunne sætte sig ind i andres - også anderledes tænkes følelser og at tolerere forskellige nationalt prægede meninger hun har engang udtalt: "Opdragelse er én ting, men det, som et menneske til syvende og sidst får ud af den, er noget helt andet."

Margarete Mitscherlich har i samarbejde med sin mand udsendt en række bøger og skrifter. Efter hans død udgav hun bl.a. "Die friedfertige Frau" (85), "Erinnerungsarbeit"(87), "Die Zukunft ist weiblich"(87), "Über die Mühsal der Emanzipation"(90).

Udmærkelser: Leuschner - Medaille (82) og Flensburg Kulturpris samt Ehrenplakette der Stadt Frankfurt (90). Medlem af kuratoriet for foreningen til fremme af udstillingen "Vernichtungskrieg. Verbrechen der Wehrmacht 1941-1944." og kuratoriet for "Stiftung Deutscher Holocaust - Museum."

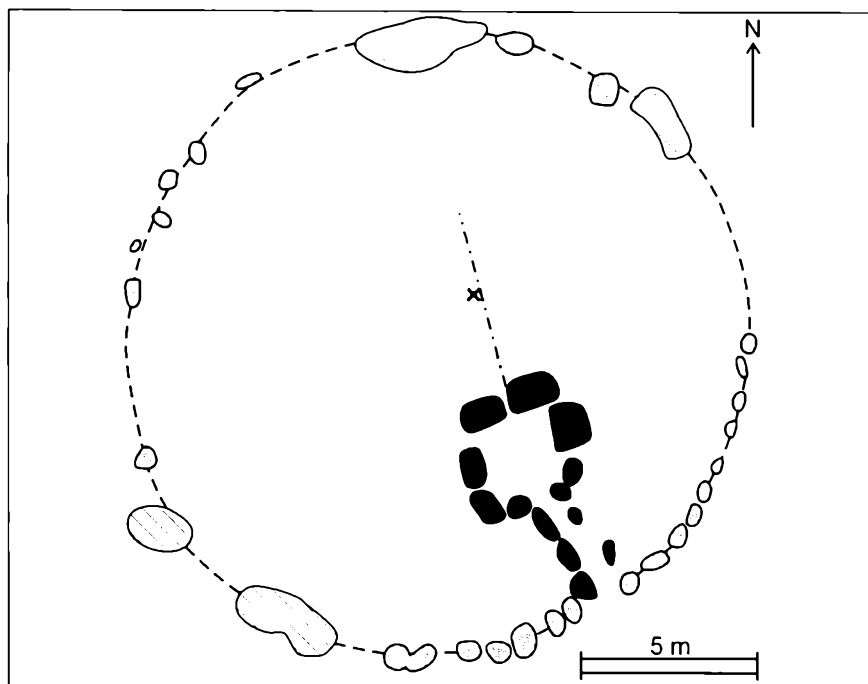
Desuden medlem af forsk. psykoanalytiske foreninger samt i nogle år rådgiver for Hamburgs Institut for Sozialforschung.

Gravskik og kostvaner i Rinkenæs for 5000 år siden

Af Silke Eisenschmidt og Nis Hardt

I forbindelse med byggeriet af golfbanen på Benniksgårds jorder i Rinkenæs i 1997 undersøgte Haderslev Museum nogle gravhøje fra stenalderen, der lå gemt under markens pløjelag (se Årsskrift 1998). Efterhånden som udgravningerne skred frem, viste det sig, at der her var en enestående lejlighed til at undersøge hele fem storstensgrave på en gang. Nemlig tre rundhøje og en langhøj. Antageligt blev højene opført i løbet af få generationer i tiden mellem 3400 og 3200 f. Kr. Selvom de sidste århundredernes stenhuggeri og markarbejde var gået hårdt ud over de fem gravanlæg og de fleste sten var fjernet, kunne formen af alle fem gravkamre rekonstrueres. Også en del af gravgaverne, som de døde dengang havde fået med, som f.eks. flintredskaber (økser, mejsler, knive), smykker (ravperler) og lerkar, var stadigvæk bevaret. Men af de døde selv var der ingen rester tilbage. Det undrede egentlig ikke, fordi det er forholdsvis sjældent at man finder skeletrester i Jylland. Det skyldes dels den kalkfattige jord, men først og fremmest, at de fleste megalitanlæg blev plyndret måske allerede i forhistorisk tid men fremfor alt inden for de sidste par hundrede år. Kun ud fra kamrenes størrelse og form, indretning og gravgaver er det muligt, at danne sig et billede af de tidligste bønders gravskik.

Det ældste anlæg fra Benniksgård består af en lille mandslang rektangulær dysse, som blev brugt til to begravelser. Den yngste gravlægning fandt sted på et brolagt gulv oven på den ældste gravlægning. Næst efter blev der anlagt to runddysser med et indvendigt rum med en diameter af 2,5 m. Kamrene var opdelt af to vinkelrette rækker af lodretstående stenfliser, der afgrænsede to brolagte grav-

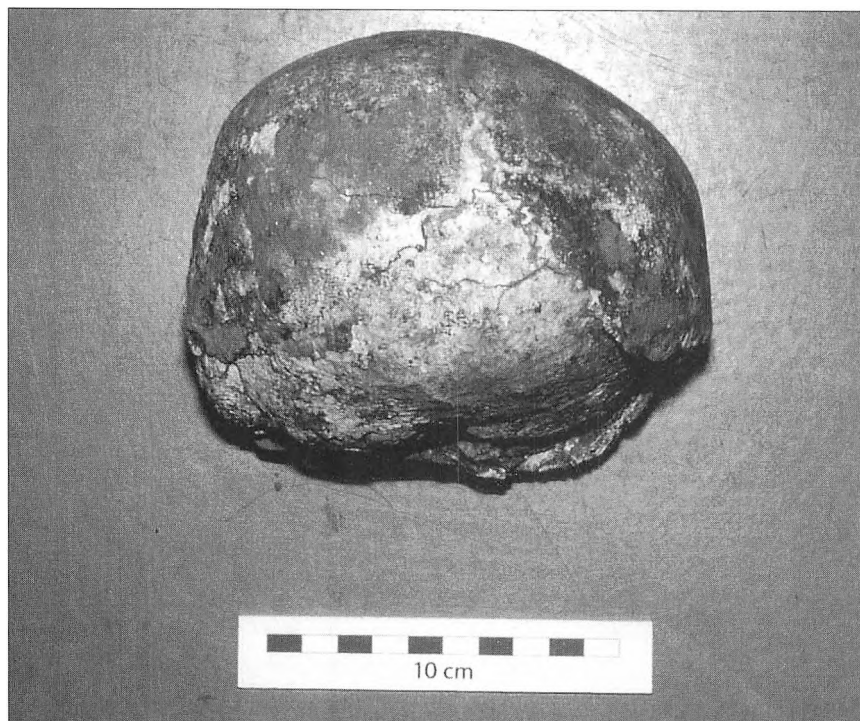
Gravhøj IV med den kvadratiske jættestue. De bevarede bæresten er markeret med sort. Spor af fjernede sten fra kammeret er markeret med mørkegrå og højranden med grå. Den frilagte del af rævegangen er tegnet lysegrå. Den stiplede linie angiver højprofilen, som førte til at kraniet blev opdaget. X-et viser hvor kraniet lå i den dybeste del af rævegangen.

lejer. Måske var kamrene oprindeligt kun beregnet til to begravelser, men antallet og datering af genstandene tyder på at de blev brugt af flere generationer som begravelsested. Det fjerde megalitanlæg var desværre så ødelagt, at der kun kunne konstateres at det ovale kammer var omkring 2,5 x 2,0 m stort. I modsætning til de tre andre anlæg fandtes her en 2,5 m lang stensat gang, som førte ned til kammeret. Det tyder på, at det fra begyndelsen var planlagt, at anlægget skulle bruges over et længere tidsrum til flere begravelser. Det yngste og største gravanlæg i Benniksgård (høj IV) er

en lille jættestue med en kvadratisk form på ca. 6 m². Også her hørte en gang, som det er typisk for disse yngste og mest monumentale megalitanlæg, ind i kammeret. To kammer- og to gangsten stod stadigvæk på deres plads, en tredje sten var væltet ind i kammeret. I hjørnet mellem de to bevarede sten var gulvbelægning i form af et lag ildskørnet flint bevaret. Her fandtes en del pilespidser, enkelte ravperler, lerkarskår og to flintøkser, hvoraf den ene kan dateres til tiden omkring 2800 f. Kr. Øksen er altså omkring 400 år yngre end kammeret. I andre, tidligere udgravede jættestuer med gode bevaringsforhold for knoglerne som f. eks. på Langeland fandtes knogler fra mere end 50 individer, som viser at kamrene blev brugt over flere hundrede år som begravelsested. Men heller ikke i vores kammer IV fandtes egentlige spor af de døde.

Da vi var i gang med at grave en profil fra kammerets bæresten mod nord gennem højen for at få oplysninger om kammerets og røjens konstruktion, blev vi derfor meget overraskede over at støde på et menneskekranium. Kraniet lå under den oprindelige overflade og var dækket af 1 m højfyld. Først troede vi, at vi havde fundet resterne af en jordfæstegrav fra tidlig bondestenalder, men efter at profilen og fladen var rensset, var det klart, at kraniet lå i en dyregang. Ved siden af kraniet, som lå på dyregangens dybeste sted, fandtes desuden en halshvirvel og knogler af en snes skrubtudser, som åbenbart ikke havde overlevet overvintringen i dyregangen. Gangens størrelse tyder på at det var en ræv, der havde gravet sig ind i kammeret mellem de to bæresten i nordøsthjørnet. Det er nok skelet kort tid efter begravelsen, for ræven var ikke interesseret i knoglerne men i kød. Også halshvirvlen tyder i denne retning.

Desværre var kun den bageste del af hjerneskallen bevaret. En kønsbestemmelse af kraniet var derfor ikke mulig. Lige så lidt som det var muligt at afgøre, hvor gammel den gravlagte var, men sikkert er, at kraniet stammer fra en voksen, sandsynligvis ikke særlig gammel person. Til gengæld er det muligt at bestemme, hvornår stenaldermænd eller kvinder døde ved hjælp af en kulstof-14 datering. Kulstof-14 er et radioaktivt kulstof og findes ligesom almindeligt kulstof-12 i luften. Alle levende planter, dyr og mennesker

Kraniet set bagfra. De tydelige kraniesømme viser, at menneske ikke var ældre end højst 50 eller 60 år.

optager hele tiden kulstof-14 og har herved det samme mængdeforhold mellem kulstof-14 og kulstof-12. Dør organismen standser til førslen af kulstof-14 og aftager med en bestemt hastighed. Måling af kulstof-14 i kraniet fra Benniksgård viste, at mennesket med stor sandsynlighed døde mellem 3100 og 2900 f. Kr, måske omkring 3000 f. Kr. Med andre ord: kraniet er fra en begravelse, som fandt sted 100 til 200 år efter at kammeret blev bygget.

I forbindelse med kulstof-14 analyser på skeletmateriale kan man også få informationer om individets kostvaner. Fordi mængdeforhold mellem kulstof-14 og kulstof-12 er lidt anderledes i havet end i luften, er det nødvendigt, at man for hver kulstof-14 analyse også måler indholdet af kulstof-13. Forholdet mellem kulstof-13 og kul

Kulstof-12 afslører den afdødes kostvaner. Et menneske har nemlig et bestemt forhold mellem kulstof-13 og kulstof-12 ($= \delta^{13} \text{C}$), når det spiser overvejende dyr og planter fra landjorden end fra havet. Kræmmeriet fra Benniksgård har en $\delta^{13} \text{C}$ værdi, som svarer fint til de værdier man har målt på skeletrester fra begyndelsen af yngre stenalder til i dag, hvor man overvejende spiste dyr og planter fra landjorden. Skeletrester fra jægerstenalderen og eskimoer fra historisk tid har derimod en højere $\delta^{13} \text{C}$, fordi disse mennesker overvejende har levet af fisk og havdyr. Med indførelsen af agerbrug og kvægavl i Danmark omkring 4000 f. Kr. ændrede kostvanerne sig grundlæggende. Alt tyder på at stenalderbønderne i Rinkenæs hellere spiste hvad landbruget gav dem, selvom de kun har boet få hundrede meter fra Flensborg Fjord med gode muligheder for fiskeri.

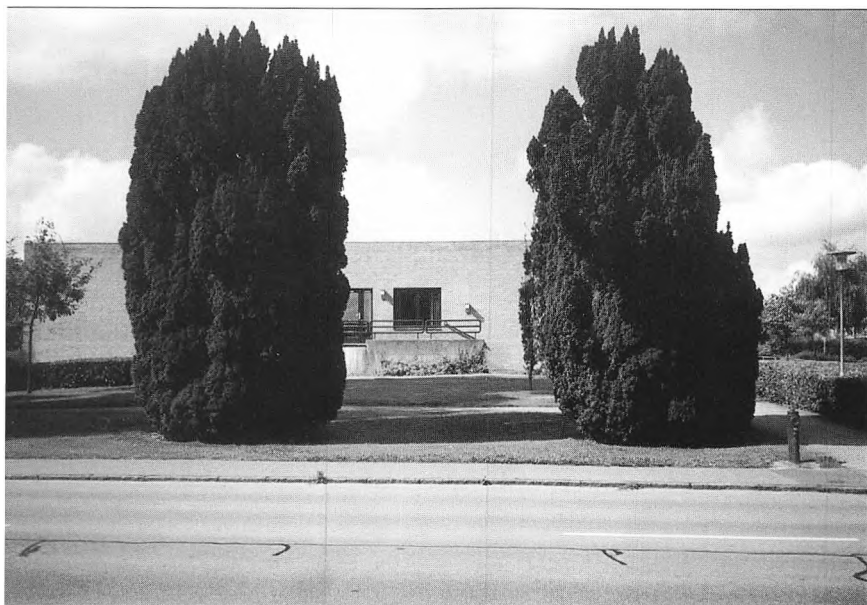
Gråsten før og nu

For 24 år siden udsendte Historisk Forening for Gråsten sit første årsskrift, og skriftet i år er derfor nr. 25 i rækken. I den anledning har vi valgt at vise en række fotografier fra midten af 70'erne. De er anbragt øverst på de følgende sider og fotografierne fra 1999 nedenunder. Det fremgår tydeligt, hvor store forandringer, der er sket i bybilledet i de 25 år. Herunder ses hjørnet mellem Borggade og Ahlefeldvej, der er helt forsvundet. På billedet ses Laurids Minks bolig og værksted og i baggrunden gavlen af fru Madsens hus.

Hans Steinburg. Mellem de samme taksbuske ses i dag bibliotekets nordside.

Skolegade nr. 3-5. Her er i dag indkørsel til Ahlmansparkens parkering.

Skolegade. "Arresten" er afløst af nyt boligbyggeri.

Hjørnet af Borggade og Ahlefeldvej

*ernbanegade med dommerboligen, der er afløst af Domhuspar-
en, et kompleks med 50 lejligheder.*

Hjørnet af Jernbanegade og Borggade med Rauns Non Food, tidl. Magasin. Nu har Matas forretning her.

Torvet, hvor bager Stenders og sognefoged Rasmussens huse er under nedrivning for at give plads til "Den danske Bank".

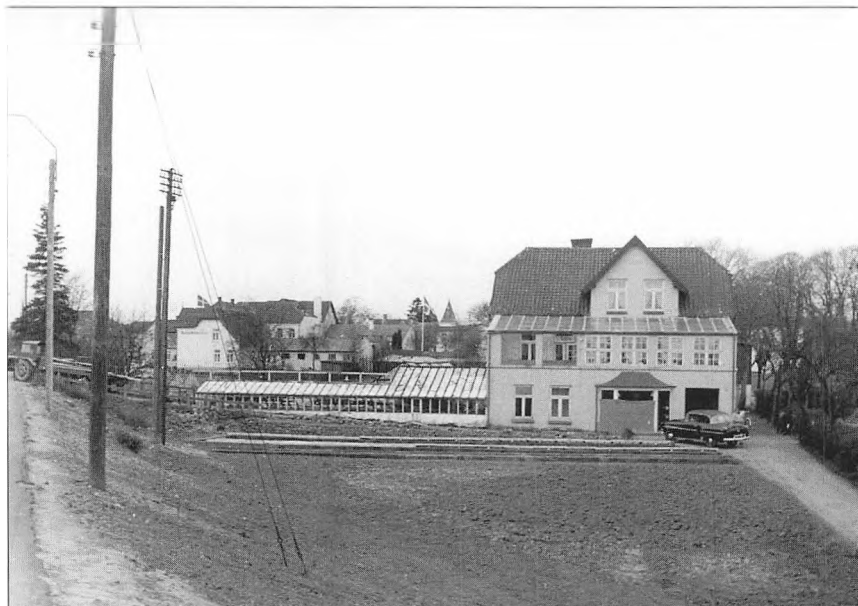
Fredensgade set mod Slotsgade.

Batzlaffs stenhuggeri er afløst af nyt boligbyggeri.

Kongevej. Liekers gartneri. I baggrunden ses Husholdningsskolen. I dag er her autoværksted.

Hjørnet af Nygade og Stengeroddevej. Hjørneejendommen og huset til venstre er nedrevet og har givet plads til udvidelse af Gighospitalet.

Gråsten Husholdningsskole. De to bygninger er afløst af boligbyggeri.

Gråsten Missionshus fejrer 75 års fødselsdag

Af Poul Erik Markussen

1924 blev det nye Gråsten missionshus taget i brug, og i den ledning blev der den 11. august 1999 holdt fødselsdagsfest med mange deltagere og indbudte gæster. Indre missions tidligere forstand pastor Karl Lindhardt Jensen talte og overrakte en ny bibel som gave til huset. Blandt gæsterne var også Marie og Nicolai Hansen fra Sandbjerg, der i mange år har drevet landbrug og frugtavl Sandbjerg. Der var det helt særlige, at Nicolai Hansen, som nu er 92 år, var med ved Missionshusets indvielse i 1924. Han fortalte

Det oprindelige missionshus i Gråsten. Det indgik senere som en del af Gråsten Husholdningsskoles Bygninger.

meget interessant om den tid og kunne bl.a. fortælle, at han ved indvielsen havde været med til at blæse på basun ved indgangen.

I et tilbageblik fortalte Poul Erik Markussen fra samfundets bestyrelse om tiden inden opførelsen af det nye missionshus, bl.a. ud fra skriftlige beretninger, der findes på lokalhistorisk arkiv i Gråsten. Der havde man også fået kopier af billeder fra den tid, bl.a. billeder af det tidligere missionshus, der lå i Ellegade, og som senere blev en del af den senere husholdningsskoles bygninger.

I en skriftlig beretning fra Magda Harboe Pedersen, Viby er det fortalt om Indre Missions arbejde i Gråsten i tiden fra 1920 og fremover.

Der skete i 1920 store forandringer i den lille grænseby Gråsten. Grænsegendarmeriets kontor flyttede fra Kolding til Gråsten og fik sit hjemsted i slottets nærhed; herfra fordeltes gendarmerne langs grænsen. Magda Harboe Pedersens far var vagtmester i grænsegendarmeriet og sammen med forældrene og to yngre søstre var hun

Grundstenen nedlægges 16/7 1924.

yttet hertil i november 1920. Ved Gråsten slots overdragelse til et danske Kongehus i 1936 fik Gråsten en særstilling blandt de sønderjyske byer. Den ene af slottets fløje er gråstenernes kirke og tårnet ringes der til gudstjeneste og kirkelige handlinger. Begravelser skulle dog foregå fra Adsbøl kirke i den periode, hvor kongelige opholdt sig på slottet, indtil der blev anlagt en kirkegård med kapel i Gråsten. Den første danske sognepræst i Gråsten var pastor Troensegaard Hansen, der var kendt for sit store arbejde blandt danske krigsfanger i England.

Men der skete mere end den glade nationale vækkelse i Sønderjylland, hvor sønderjyderne lærte dem nordfra at synge vore fædrelandssange med ny kraft og varme i forsamlingshuse, ved fester og nationale stævner. Man kan bruge den sammenligning, at der ikke et åndens vejr hen over Sønderjylland. I 1920 blev missionær Vallesen ansat med virkefelt i Gråsten og i landsognene Adsbøl, Adnbøl, Nybøl, Vester Sottrup, Ragebøl og Dybbøl. På det tidspunkt startede planerne om at bygge et nyt missionshus i Gråsten,

og Pallesen og hans elskelige hustru gik ind for sagen med liv og sjæl. Selv holdt de et åbent hjem for unge og ældre, og Pallesen var myreflittig i sin tjeneste; han besøgte både dansk- og tyske familier og indbød til møder og samvær om Guds ord. En troende familie, manufakturhandler Uldall med hustru og fire voksne døtre der tidligere havde stået i Frelsens Hær var til megen velsignelse for dem, der kom nordfra. Indsamlingen til missionshuset var også en opmuntring, man mærkede, at her var noget, som "Det gamle budskabs folk" og Indre Mission kunne stå sammen om. Det nye hus kom til at koste 46.000 kr, og man kunne nu tænke på grundstensnedlæggelsen. I Magda Harboe Pedersens beretning hedder det "Dagen kom, vi stod en lille flok venner fra Gråsten, enkelte byens borgere samt en kreds af venner udefra, da pastor Moe nemlig lagde grundstenen. Da så vi syner og drømte drømme!"

Ved 50års jubilæet 1974 sagde den mangeårige formand for Indre Mission i Danmark pastor Kristian Friis: "Både kirke og missionshus er samlingssteder for Guds ord - missionshuset er et hvilested, et arbejdssted og en kampplads."

Årets gang 1998

anuar

I det nye år har Gråsten byråd vedtaget at fremlægge forslag til lokalplan nr. 53 vedrørende Gråsten havn. Man håber, at det med den vil kunne lykkes at skabe et attraktivt område her - først og fremmest med boliger, men enkelte andre funktioner vil der også blive plads til.

Gråsten Handelstandsforening og Gråsten skole er gået sammen om et stort arrangement for eleverne i 7.-10. klasse. Repræsentanter for 22 forskellige erhverv har givet tilsagn om at informere eleverne og deres forældre om krav og muligheder indenfor de forskellige erhvervsgrøner.

Forårsarbejdet i Gråsten slotshaves gartneri er i fuld gang - der er sået sås frø af over 300 blomstersorter og udplantes stiklinger fra sidste år. Mandskabs- og værkstedsbygninger er ved at få nyt stråtag på sydsiden.

Gråsten bibliotek har fået pålagt en besparelse på 125.000 kr. Dette har betydet, at der må ske nedskæringer i avis- og tidsskriftabonnementer, og den normale åbningstid om onsdagen ændres til to formiddagstimer.

Februar

Et grænseoverskridende projekt arbejder på at gøre Flensborg fjord mere attraktiv. I dette projekt er Gråsten og Sønderborg kommuner samt Flensborg by. Projektleder er ingeniør Tom Weng, og projektet støttes af E.U. gennem det internationale fond Interreg.

Havnefoged Kurt Petersen fortæller om stor nedgang i fjordbåds-

sejladsen. Havnens indtægter er dog ikke forringede, idet havner ejer, kommunen har forhøjet passagerafgifterne og afgifterne på fr tidsbåde. Der er en pæn fremgang i antallet af lystbåde, der gæst havnen. I det forgangne år lagde 2013 til.

Fördeschule har haft fastelavnsfest for ældre medborgere so led i det arbejde, der udføres indenfor mindretallets kreds, ikke bl med foredrag og udflugter, men også med hjælp og rådgivning sociale spørgsmål.

Et stort anlagt arrangement dannede rammen om Gråsten Idræt og Gymnastikforenings 50 års jubilæum i Ahlmannsparken. 7-8C tilskuere var mødt op for at se de mange forskellige opvisninger mange deltog også i den efterfølgende festlige reception.

Marts

Danexport på Sundsnæs har holdt rejsegilde på sit 6.000 kvm stor byggeri, der vil komme til at afløse den nuværende fabrik ved Si dekulen.

I anledning af festivalen "Den gode historie" var Gråsten bibl otek engageret i forskellige arrangementer, historiefortælling, bø neteater, konkurrencer og skovtur, bl.a. til Alfs hule, hvor overbil liotekar Sten Felter fortalte historier.

Kværs husholdningsforening kan melde om et medlemstal på 1C medlemmer og 15 æresmedlemmer. Både medlemmer og andre i teresserede har været flinke til at møde op til foreningens arrang ementer.

Rinkenæs skole skal have et nyt bomærke - eller logo. Elever har ivrigt arbejdet med sagen og forslagene bearbejdes nu af Kare Margrethe Fabricius fra "Det lille Papirmuseum."

April

Teknisk udvalg har givet tilladelse til at gårdejerne Asmus Dam og Gunnar Wildenschildt hver må opføre en ny vindmølle.

Som noget nyt blev det efter valget d. 18.11 besluttet, at der

en gamle bro omkring det store egetræ i Skolegade.

vert af de fire år, byrådet sidder, skulle afholdes byrådsmøde i et kommunens lokalsamfund. Det første af disse møder vil blive holdt i Kværns. Udvalgsformændene vil komme med indlæg, og borgerne bliver der lejlighed til at stille spørgsmål.

Gråsten og Omegns Jagtforening har været vært for foreningens gion VI. Duelighedsprøve i jagthornsblæsning. 200 deltagere har taget imod invitationen. Gråsten. Gråstenblæserne startede for 7 siden - ved stævnet opnåede de guld og bronze. Trods silende gn kørte nogle af stævnets deltagere i hestevogn rundt i byens ider og lod signalerne klinge.

Gråsten kaldes ofte "Egenes By", og mange gamle gråstenere l sikkert huske to af byens største træer - det ene ud for Borggade l og det andet i Skolegade, som man via en lille træbro kunne gå lenom. Begge disse træer måtte fældes, da de på grund af alder g forfald var farlige for forbipasserende. I anledning af Det jyske

Haveselskabs 125 års jubilæum fik Gråsten et nyt egetræ. På Dronning Margrethes fødselsdag blev det plantet i det lille anlæg ved frihedsmonumentet. Børnene fra børnehaverne var indbudt til at på, og efter at Arne Aabenhus havde fortalt dem et rigtigt event om Gråstens egetræ, slap de 150 balloner løs.

Maj

Traditionen tro mindedes befrielsen i 1945 i Gråsten. Ved gudstjenesten prædikede biskop Vincent Lind fra Odense, der også holdt en kort tale ved mindesmærket ved politigården.

“Skovens dag” har været afholdt med en tur i Rinkenæs skov. Senere fortalte skovridder Inge Gillesberg ved bålpladsen ved Margrethesøen om distriktet, og skovdistriktets medarbejdere demo

Modtagelsen af Dronning Ingrid ved indvielsen af golfbanen i Rinkenæs.

erede forskellige arbejder og aktiviteter - herunder servering af efrikadeller! Turistforeningen havde arrangeret hestevognskørsel på bålpladsen og opstillet en bod med forfriskninger.

H.K. Egene har holdt generalforsamling. Ifølge formanden Finn elsen har børne- og ungdomsafdelingen haft en meget flot sæson, mange nye spillere er kommet til. På ønskesedlen står en ny hal også en større opbakning fra seniorspillerne.

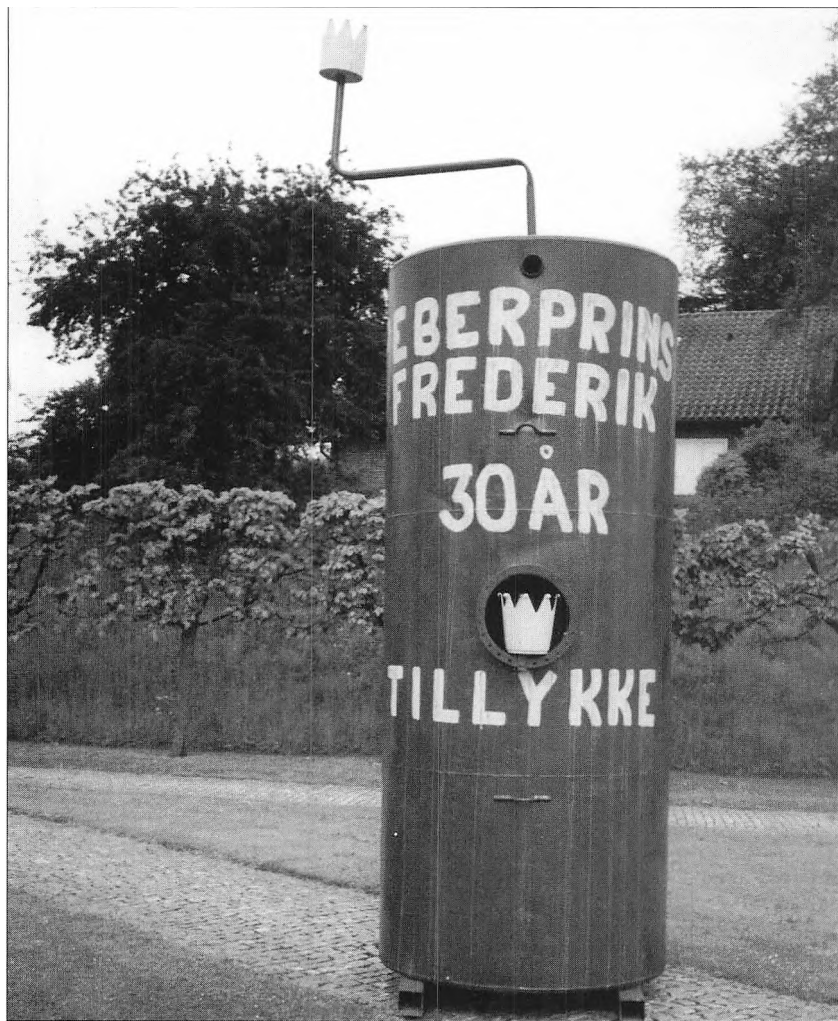
Vejrguderne var nådige, da dronning Ingrid indviede Benniksgårds golfbane. Ved den efterfølgende reception fortalte Ingeborg is om Benniksgårds historie - den 18 hullers bane har en utrolig uk beliggenhed ned mod Flensborg fjord.

ni

onprins Frederik fejrede sin 30-års dag på Gråsten slot. Sammen d andre medlemmer af den kongelige familie kom han til Gråsten d IC-toget i den gamle salonvogn fra 1937. Som en ekstra hilsen vde eleverne fra Gråsten Landbrugsskole opstillet en kæmpepe- t bøsse overfor indkørslen til slottet.

Brylluppet mellem prinsesse Alexandra og grev Jefferson-Frich von Pfeil und Klein Ellgut blev årets begivenhed i Gråsten. te blot TV1 og TV2, men også 30 udenlandske TV-stationer brag- reportager fra brylluppet, mens danske seere fik fyldige oplys- ger om Gråsten slot og by i fortid og nutid. Byen var smukt ntet - bl.a. med æresporte - bundet af byens borgere af blomster egne haver, og den hyldet fik brudeparret at se, da det som en edelig overraskelse for de mange, der befolkede gaderne, kørte tur gennem byen efter vielsen. I anledning af brylluppet har prin- se Benedikte skænket en smuk lysekrone til kirkens våbenhus. Gråsten kommune har indbudt til debat om trafikikkerheden i mmunen, idet der postomdeles et spørgeskema, så borgerne får lighed til at udtale sig om de trafikale problemer, de mener findes ommunen.

Mere end 1.000 frivillige arbejdstimer har en flok Rinkenæsbor- re brugt på at kunne levendegøre skuespillet "Den lille Prins",

Hilsenen fra Gråsten Landbrugsskole til kronprins Frederik.

og de skabte en stor oplevelse for de godt 300 tilskuere, der v årets nøglefest overværede opførelsen i Gartnerslugten.

Der arbejdes i øjeblikket på en lokalplan for området ved Søderborg landevej. I planen ligger bl.a. en omlægning af Fiskbækvej. Det er meningen, at området skal udlægges til industri.

li

okalhistorisk arkiv har indledt et samarbejde med Gråsten og Omns Folkeblad i et forsøg på at få oplysninger om nogle af arkivets identificerede billeder. Fra tid til anden vil bladet bringe et af sine leder.

En hel speciel oplevelse blev Gråsten til del, da et hollandsk insportabelt stort klokkespil blev opstillet på torvet og forskellige lister spillede et koncertprogram. Besøget var et led i "International Klokkespil Festivals" besøg i Danmark.

Årets ringriderfest fik et vellykket forløb med godt besøg til de rskellige arrangementer, der startede allerede fredag aften med rskellige muntre konkurrencer, efterfulgt af dans i teltet. Ringriroptøget kunne i år hilse på Dronningerne Ingrid og Margrethe, n nygifte prinsesse Alexandra og prinsesse Alexandra og prins achim.

Også i Kværs har der været en velbesøgt ringridning. Resultatet r blev, at de tre førstepladser blev besat af kvindelige ryttere.

ugust

D.F. og P. i Gråsten har holdt "Hvervekampagne" gennem en lbesøgt "Det vilde Vesten-dag", hvor alle interesserede børn kunø prøve en række "Wild-West" aktiviteter.

I anledning af sit 25-års jubilæum er der på Fördeschule en større lstilling af. Den omfatter en lang række af maleren A.G. Nissens erker. Ikke mindst Flensborgfjord egnen er rigt repræsenteret gem akvarellernes fine streg og smukke farver. Samtidig udstiller rrer H.C. Lassen en fotoserie "Sønderjylland i de skiftende årstir". H.C. Lassens smukke, poetiske landskabsbilleder er velkendte i egnen, også gennem hans lysbilledforedrag.

Årets sidste vagtafløsning i Gråsten blev ekstra festlig, idet det r tiden er den kongelige livgarde, der har vagten og i den anledning var det Livgardens musikkorps, der denne fredag gik i spidsen r vagtkompagniet og gav koncert på slotspladsen - som sædvanlig

mange tilskuere fundet vej til koncerten.

Efter Dronning Ingrid's afrejse er slotsparken nu igen åben for offentligheden og dermed for de populære rundvisninger, som Hans M. Bille og Hans Lenger står for.

September

Det ikke alt for strålende sommervejr viste sig heldigvis fra sin gode side under torvedagene, der som vanligt bød på mange festlige indslag. Borgmester Bendt Olesen indviede Carl C. Biehls plads ved slotssøen - Navnestenen blev afsløret af Kirsten Filt Jensen, der er barnebarn af C.C. Biehl.

I Rinkenæs var der fest, da den nye tilbygning til børnehuset blev indviet. Der er nu plads til 79 børn og borgmesteren kunne sin indvielses- og lykønskningstale fortælle, at der nu ikke mangler pladser på børnepassningsområdet.

I samarbejde med amtet er kommunen gået i gang med at finde frem til gamle bebyggelser. Lokalhistorisk arkiv er også involveret i dette arbejde, der støttes af penge fra oliebranchens miljøgruppe.

Forskellige brugs- og interessegrupper har været indkaldt til en debat- og informationstur af Gråsten skovdistrikt. Det gjaldt en delvis oprensning af Østersøen i området ved P-pladsen ved slotsbakken.

Gråsten brandværn tilbyder kommunens pensionister montering af røgalarmer. Udgifterne til alarmerne påhviler brugerne, men monteringen er gratis.

Oktober

Pastor Jens Barfod har tre måneders studieorlov. Embedet varetages af pastor Marianne Gyldenkerne fra Ladelund, Sydslesvig.

Gråsten landbrugsskole, der p.t. har 125 elever har fået en tilbygning med plads til 140 køer og med installering af Danmarks første to malkerobotter.

Folkekirkens Nødhjælps genbrugsbutik i Gråsten fejrer i år

is fødselsdag. Den passes af 45 ulønnede, frivillige medarbejdere. Med en årsomsætning på ca. 100.000 kr. er det muligt at sende 10.000 til hjælpearbejder.

I disse dage sender Gråsten skole en stor sending brugte skolebænke til de baltiske lande, hvor behovet for skolebænke er meget stort. I 1 - 6 klasserne i Gråsten skal have nye, mere ergonomisk korrekte bænke.

ovember

Et stort stykke af en forretningsbaldakin i Borggade styrtede ned - pludselig uden at nogen kom til skade. Måske kunne dette uheld give anledning til en revidering af spørgsmålet om baldakiner, der gennemgående ikke er en prydding for de huse, hvor de er anbragt.

I 8. klasserne i Gråsten kommune modtager netop nu en koncentreret undervisning om emnet vold. Det er skole, socialforvaltning og politi, der står bag undervisningen, der ledes af politiassistent Henry Jensen.

Ringriderfestens overskud i 1998: 40.500 kr. blev fordelt mellem Gråsten garden, Gråsten Ruderverein, Gråsten sejlklub og Kværnsørsbøl ungdoms- og idrætsforening.

Et nyt boligkvarter bliver nu en realitet i Gråsten. På Kystvejen ved Sildekulen opføres mellem de to roklubber 22 nye ejerboliger.

I 1. søndag i advent genåbnedes Adsbøl kirke efter den lange restaureringsperiode, der blev både længere og mere kompliceret end først beregnet.

ecember

200 årigt udgået elmetræ hos Mathilde Paulsen på Nederbyvej, Grot, er af billedskærer Frederik Grube blevet forvandlet til enulptur, der forestiller en pige, der malker en ko.

Gråsten garden har holdt sin årlige jule- og fødselsdagskoncert i Ahlmannsparken. "Gardens venner" overrakte en gave på 80.000 kr. - indtægten fra torvedage og det årlige loppemarked.

To af byens børnehaver har haft travlt med at klippe julepynt og pynte juletræer. Bulderby-børnehavens børn tog sig af trærådhusets forhal, mens turistkontorets juletræ blev pyntet af Stjernevejens børnehaves børn.

Den gamle kro i Gråsten er nu færdigrestaureret. Under restaureringen er der kommet flere, hidtil skjulte detaljer frem, bl.a. gammel, malet urskive, der nok stammer fra tiden mellem 1740 og 1852, da der var urmagerforretning i huset.

Gråsten får nu sit eget gavekort, lanceret af Handelstandsforeningen. Fotograf Søren Gülck har designet kortet, der viser Gråst slot og statuen af "Den lille pige med svovlstikkerne."

Rinkenæs julemærket viser i år to motiver - "Vinter i park ved Årsbjerg" fra ca. 1975 af A.G. Nissen og "Vinter i Rinken Nederby" - malet ca. 1930 af hans far Anton Nissen.

Gråsten kommunes lokalhistoriske arkiv Årsberetning 1998

registreringen af arkivalierne, der påbegyndtes i 1997 fortsatte. Man medførte en nyopstilling, der ikke kunne klares på de gamle boder. Problemet løstes, da Historisk Forening bekostede en stålreol og lags hele den ene væg i det mindste af arkivets tre rum, der nu fungerer som magasinrum.

I oktober måned havde vi en udstilling på Cathrinesminde i deres galleri for skiftende udstillinger. Emnet var Gråsten slot gennem tiderne, suppleret med billeder fra Gråsten by af huse fra 1700-tallet, en vækstperiode i byens historie.

Helmer Christiansen fra Sønderborg Slot åbner udstillingen.

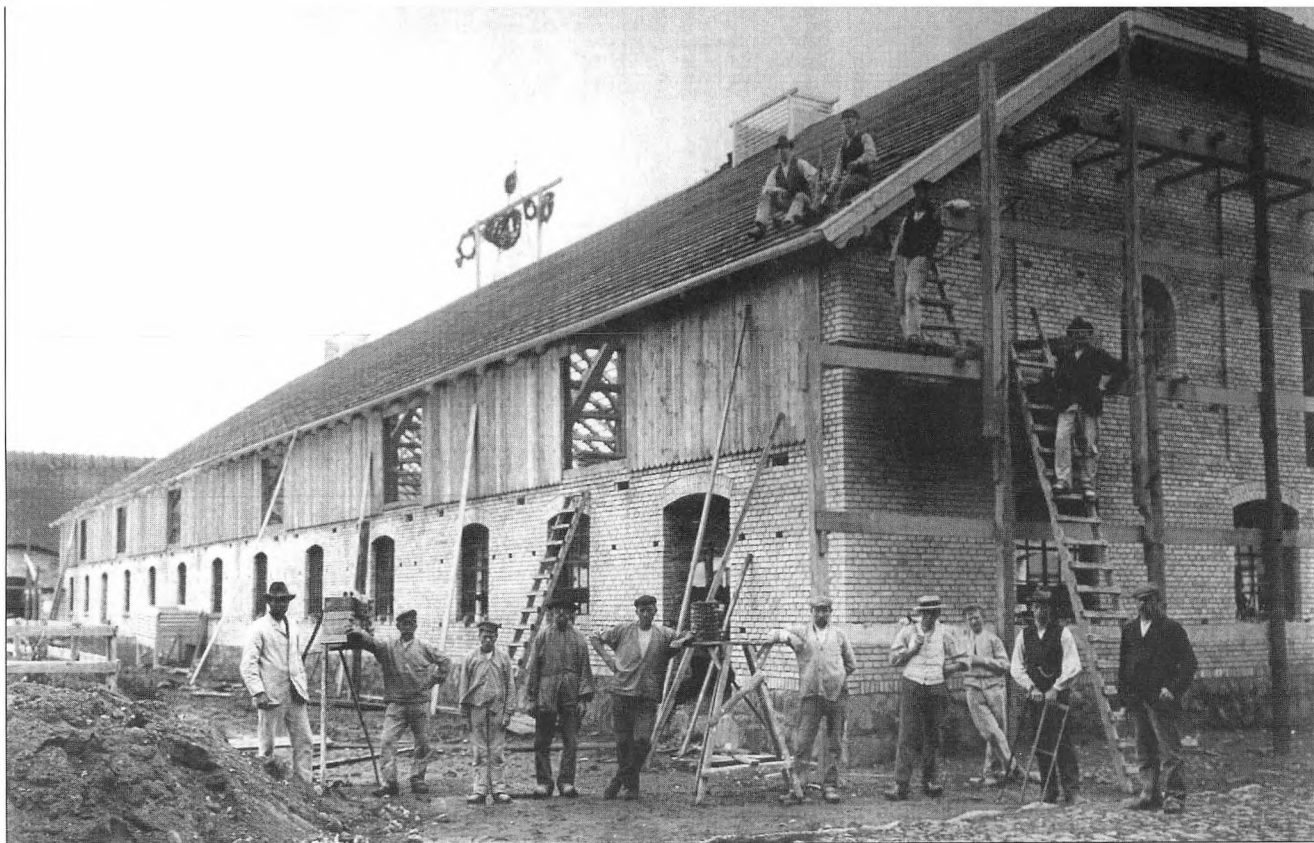
Af årets mange afleveringer kan nævnes en stor samling papir vedrørende Helligsøgård i Sandager fra 1773 til 1961. Desuden på tokoller fra Rinkenæs Borgerforening og forhandlingsprotokol fra Ladegårdsskov skoleforbund.

Mange har fundet vej ned til os i arkivet i årets løb for at svar på forskellige spørgsmål og for at søge oplysninger om de familier i arkivets kirkebogskopier. Blandt de besøgende var Jürg Ostwald, der søgte oplysninger og billedmateriale til en bog om Wilhelm Ahlmann, som blev udsendt i efteråret 1998.

I det forløbne år har arkivet haft 6 frivillige medarbejdere samt en lønnet bibliotekar i 4 ugentlige timer.

Kirsten Thomsen

Arkivet har en meget stor billedsamling. I den er der en del uidentificerede billeder. Et af dem vises på næste side. Kan nogen fortælle os, hvilken bygning det drejer sig om, og hvornår billedet taget? Manden, der står som nr. 2 fra højre er tømrersvend Ni Christian Jørgensen. Fotografen er Gerhard Thomsen, Gråsten.

Historisk Forening for Gråsten By og Egn Årsberetning for 1998

Generalforsamling afholdtes d. 22. april i Ahlmannsparken. Ti skoleinspektør Gerd Conradsen holdt foredrag om Kværs skole gennem 300 år. Takket være nøjagtige optegnelser fra de personer, og gennem tiderne har været tilknyttet skolevæsenet i Kværs var det en spændende beretning.

Udflugten til Slesvig d. 5. sept. bød på sejltur på Slien, besøget det gamle fiskerleje Holm, hvis gamle huse og de traditioner, og hørte til stedet var en oplevelse. Endvidere besøgte vi også S. Johannes Klosteret og dets have med lægeurter.

For første gang i foreningens snart 25-årige historie var der flere tilmeldinger end der var pladser i bussen.

Ved efterårsmødet d. 18. nov. i Ahlmannsparken holdt museens leder Kim J. Paulsen foredrag over emnet "Det nytter ikke, vi stræber imod". Det omhandlede udviklingen på Nordals fra Danfoss blæskabt i trediverne og op gennem halvtreds- og tresserne, da det gik stærkt.

Årsskriftet blev udleveret til medlemmerne, hvis antal er næsten uændret fra foregående år, omkring 360.

I forbindelse med foreningens 25 års jubilæum i februar 2000 er der udover et stort program for hele året også planlagt en medlemskampagne.

Frede Chr. II

r er planlagt følgende arrangementer i 2000

rsdag d. 10. februar kl. 19.30 i Ahlmannsparken:

storisk Forenings 25-års jubilæumsfest.

rsdag d. 26. april Generalforsamling på Rinkenæshus.

rsdag d. 9. sept. Udflugt til Ejdergrænsen.

rsdag d. 15. nov. Efterårsmøde i Den gamle Kro.

ed hensyn til evt. ændringer bedes medlemmerne følge annoncen i Gråsten og Omegns Folkeblad.

styrelsen i Historisk Forening

ede Chr. Ihle	Buskmosevej 16, Rinkenæs	74651199
ns Paulsen	Stjernevej 31, Gråsten	74651070
ns Chr. Lassen	Klokkevej 1, Rinkenæs	74651076
O. Skau	Skolegade 19, Gråsten	74651625
rsten Thomsen	Lyshøj 14, Rinkenæs	74652977
ik Buchardt	Melskovvej 10, Rinkenæs	74650794
rgitte Hell	Limbækvej 3, Kværs	74659186
ns Dall	Egedam 5, Gråsten	74652581
J. Bollmann	Vestermark 4, Tørsbøl	74659425
rd Conradsen	Nørretoft 14, Kværs	74659145

lgende kan købes i arkivets åbningstid,

undag kl. 14-16 og torsdag kl. 16-18.

eftet: A.D. Jørgensen og Gråsten fra 1997	kr. 50,-
ul Andersen: På tur med Biehl - i Gråsten	kr. 60,-
oels Fink: Landsbyfællesskabet i Rinkenæs 1550-1769	kr. 75,-
nderjysk månedsskrift: særnummer om Gråsten slot	kr. 20,-

reningens årsskrifter fra tidligere år kan købes for kr. 35,- pr. stk.

er følgende årgange på lager: 1977, 1981, 1982, 1984, 1986, 87, 1988, 1989, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1997 og 1998.

A.C. Nielsen